

А. М. Оторбекова, Д. А. Акматов

САНЪАТИ ТАСВИРӢ ВА БАДЕӢ

Синфи 5

Дастури методӣ барои муаллимон

Бишкек – 2018

УДК 372.8
ББК 74.266.4
О–85

Оторбекова А. М., Акматов Д. А.

О–85 Санъати тасвирий ва бадеӣ: синфи 5: Дастури методӣ барои муаллимон. – Б.: Билим-компьютер, 2018 – 80 саҳ.

ISBN 978-9967-31-792-5

Дастури методӣ дар асоси стандарти фаннӣ ва барномаи таълимии «Санъати тасвирий ва бадеӣ» таҳия шуда, аз ҷониби Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Қирғизистон тасдиқ гардидааст.

О 4306011700–18

УДК 373.167.1
ББК 81. 2

ISBN 978-9967-31-792-5

© Оторбекова А., Акматов Д., 2018
© Вазорати маориф ва илми ЧҚ, соли 2018

МУҚАДДИМА

Мундариҷаи фанни «Санъати тасвирий ва бадеӣ» дарки эстетикӣ воқеият ва санъат, ҷаҳолияти бадеию амалии хонандагонро фаро мегирад.

Фанни «Санъати тасвирий ва бадеӣ» дар системаи таҳсилот ба омӯзиш ва таълими донишҳои бадеию эстетикӣ самт дода шуда, дар хонандагон дарки бадеию эстетикӣ, аз ҷониби онҳо омӯхтани арзишҳои фарҳангии умумибашарӣ ва миллиро тарбия менамояд. Ҳангоми омӯзиши фанни мазкур хонандагон намудҳои асосии санъати бадеию тасвириро аз худ менамоянд. Ин ҷиҳати ошкор намудани қобилиятҳои эҷодии онҳо мусоидат менамояд ва барои ташаккули малакаҳои ҷаҳолияти эҷодии онҳо шароит фароҳам меорад. Малакаҳои бадеие, ки бо ёрии омӯзиши фарҳангии умумибашарӣ ва милли ба даст овардаанд, дар хонандагон завқи бадеиро тарбият менамояд, дуруст муайян кардани сатҳи фарҳангиро меомӯзонад. Таҳлили арзишҳои бадеӣ ба инкишофи шуур мусоидат карда, дар ҳамбастагӣ бо рушди таҷрибаи муассиру эстетикӣ асосҳо ва маҳакҳои фарҳангро ташаккул медиҳад.

Мавҷуд будани соҳибхитиёри ба хонандагон бобати бомуваффақона аз ӯҳдаи ҳолатҳои муҳими ҳаёти баромадан имконият фароҳам меорад. Бо ёрии онҳо натиҷаҳои дилхоҳи раванди таълимӣ ба шакли муайян мебароянд.

Дар вақти раванди таълимӣ назариявӣ ва амалӣ оид ба фанни «Санъати тасвирий ва бадеӣ» хонандагон ба салоҳияти зерини фаннӣ соҳиб мегарданд:

1. Салоҳияти эстетикӣ – қобилият ва омодагии хонанда ҷиҳати дарк кардани санъат ва муассир ҷавоб додан ба асарҳои бадеӣ. Рушди инҳоро дар назар дорад:

* завқи бадеию эстетикӣ – маҳорати дидан, эҳсос кардан, дарки зӯҳуроти ҳақиқати эстетикӣ ё санъат ва дуруст баҳогузорӣ кардани он;

* талабот дар робита бо арзишҳои бадеию эстетикӣ;

2. Салоҳияти арзишӣ – қобилият барои дарк кардани арзишҳои эстетикӣ, баёни мулоҳиза дар бораи арзишҳои асарҳои олий ва оммавии санъати тасвирий; ошкор кардани завқ нисбат ба санъати тасвирий, анъанаҳои бадеии мардуми худ ва пешравиҳои фарҳангии ҷаҳонӣ; қабул кардани тасвириҳои фарҳангии ғании ҷаҳони муосир; ин қобилияти асос-

нок кардани нуқтаи назари худ оид ба муносибат бо асарҳои гуногуни санъати тасвирӣ.

Ҳангоми омӯзиши ҳар як мавзӯ, дар мавриди таҳлили асарҳои санъат ба ҷузъи таркибии инсонпарваронаи санъат ба таври ҳамешагӣ таваҷҷӯҳ кардан зарур аст: бобати чунин арзишҳо суҳан бояд гуфт, ма-салан:

- * зебогӣ
- * некӣ
- * ҳақиқат
- * эҷодиёт
- * ҳисси шахрвандӣ
- * ватандӯстӣ
- * арзиши табиат
- * арзиши ҳаёти инсонӣ.

3. Салоҳияти эҷодӣ инкишофи таҷрибаи фаъолияти эҷодӣ, аз худ кардани қонунҳои санъати тасвирӣ, дарки шахсияти хонандагонро пешбинӣ менамояд, дар самт ва фаъл шудани қобилияти эҷодии хонандагон ба воситаи фаъолияти амалӣ ифода меёбад. Инчунин дар инкишофи

- * шавқи ҳар як хонанда бо назардошти имкониятҳо,
- * қобилият дар ҳалли масъалаҳои гуногуни эҷодӣ.

Мавзуи солона: «САНЪАТИ ТАСВИРӢ ВА ФАСЛҲОИ СОЛ»
НАҚШАИ МАВЗУОТ
 (ҳафтае 1 соат, ҳамагӣ 34 соат)

Дарсҳо	Мавзӯҳо
Чоряки I (9 соат)	
1–2	1. Намудҳои санъати тасвири
3–4	2. Натюрморт. «Рангҳо». Намудҳо ва воситаҳои бадеии санъати тасвири
5–6	3. Санъати тасвири. «Тасвириҳои рӯйсангӣ» (хатҳо, ранг, тобишҳо, ҳаҷм)
7–9	4. Композитсия дар санъати ороишию амали. Нақшу нигори, ки бо истифодаи воситаҳои бадеи иҷро шудааст. Саводнокии композитсионӣ дар санъати тасвири.
Чоряки II (9 соат)	
1–3	1. Фаслҳои сол дар санъати тасвири. «Кӯҳҳои Қирғизистон»
4–5	2. «Ҳайвони дӯстдоштаи ман»- дар жанри анималистӣ ӣ. Симметрия ва ассиметрия дар санъати тасвири.
6–7	3. Пейзажи «Тирамоҳи дер». Фазо ва перспективаи хаттӣ, паҳншавии рӯшноӣ.
8–9	4. Соли навро пешвоз мегирем. Пластикаи қоғазӣ, квиллинг.
Чоряки III (10 соат)	
1–3	1. Дар олами афсонаҳо. Ҳайкалтарошӣ.
4–5	2. Намунаи асарҳо. Таҳияи композитсияҳо.
6–8	3. Ҳодисаҳои асрорангези табиат дар санъати бадеи. Техникаи иҷрои монотипия.
9–10	4. Композитсияи идонае, ки кайфияти идона: тухфаҳо, тасвириномаҳои табрикоӣ, газетаи девориро инъикос менамояд.
Чоряки IV (9 соат)	
1–2	1. Зебогии баҳор дар санъати тасвири
3–4	2. «Кайҳон дар фазо». Саёҳат
5–6	3. «Ҳеҷ кас ва ҳеҷ чиз фаромӯш нашудааст». Расмҳои идона бахшида ба Рӯзи Ғалаба
7–9	4. «Замини зебои қирғиз»

Дарсҳои 1–2 Намудҳои санъати тасвирӣ. Шаклу андозаҳои сурат (хатҳо, нуқтаҳо, доғҳо, рангҳо)

Мақсади дарс:

- идомаи шиносӣ бо намудҳо ва жанрҳои санъати тасвирӣ;
- ташаккули эҳсосоти ахлоқию-эстетикӣ дар зебогӣҳои ҳаёт ва санъат, фаъолнокии бадеию эҷодӣ;
- инкишоф додани мушоҳидакорӣ, таваҷҷуҳ, дараҷаи дониш, фаъолнокии эҷодӣ;
- тарбияи рағбат нисбат баасарҳои санъат.

Намуди дарс: такрорию ҷамъбасти.

Ҷиҳози дарс: намоиши расмҳои рассомони машҳур, фото, слайдҳо, воситаҳои электронӣ ва бадеӣ.

Методи дарс: методҳои расмкашӣ дар санъати тасвирӣ ва истифода бурдани техникаи расмкашӣ дар таҷриба.

Мафҳумҳои асосӣ: андозаҳо, шаклҳо.

Равиши дарс:

Муқаддима

Дарси якум муқаддимавист, аз ин лиҳоз муаллим дар оғоз суҳбат баргузор менамояд. Бо мундариҷаи дарсҳои эҷодӣҳои тасвирию бадеӣ шинос кардан, ошкор кардани сатҳи дониш, маҳорат ва малака дар ин соҳа.

Дар бораи намудҳои санъати тасвирӣ шумо дар синфҳои ибтидоӣ маълумот пайдо кардед.

«Санъат ба инсон ишора менамояд, ки ӯ ба кадом хотир зиндагонӣ мекунад. Санъат ба ӯ маъноӣ ҳастиро ошкор менамояд, мақсадҳои ҳаётиро равшан месозад, ба ӯ ҷиҳати дақиқ кардани қобилияти худ кӯмак мерасонад», – ҳайкалтарош О. Роден.

- Дар дарсҳои санъати тасвирию бадеӣ дар синфҳои ибтидоӣ шумо донистед, ки мафҳуми санъати тасвирӣ чӣхоро фаро мегирад. Марҳамат, номбар намоед. (*Зинданигорӣ, графика, ҳайкалтарошӣ, санъати ороишию амалӣ ва меъморӣ*).

- Санъат чист?

(Маҳорат, ки маҳсули он кайфияти эстетикӣ мебахшад).

- Барои чӣ гуфтан мумкин аст, ки санъати тасвири ин забони хоси фасеҳ (образнок) аст? Ҷавоби эҳтимолии хонандагон. Санъати тасвири – забони хоси фасеҳ.

Санъат барои инсон зарур аст. Маҳз эҷодиёти бадеӣ санъатро ба-роӣ ҳар нафар, ҷозобаи табиатро барои ҳама кашф менамояд.

Рассомон дар асарҳои худ эҳсосоти худ, мафтуниро аз табиат, аз инсон, аз олами атрофи мо ифода менамоянд.

Намудҳои санъати тасвири

Намудҳои санъати тасвири: зинданигорӣ, графика, ҳайкалтарошӣ, меъморӣ, санъати ороишию амалӣ

- Бачагон, шумо кадом намудҳои санъати тасвириро медонед? *(Зинданигорӣ, графика, ҳайкалтарошӣ, меъморӣ, санъати ороишию амалӣ).* Хонандагон ба намудҳои санъати тасвири тавсифи мухтасар медиҳанд.

Зинданигорӣ – намуди санъати тасвири, асари санъат, ки тавассути рангҳо ифода ёфтааст.

Графика – намуди санъати тасвири, тасвир дар қоғаз ё дар картон ба воситаи қалам, қалами пӯлодӣ, ангишт ё тавассути лавозимоти маҳсус, техника – графикаи чопӣ. Калимаи «графика» аз калимаи юнонии «γραφο» – «менависам», меканам, мехарошам гирифта шудааст.

Ҳайкалтарошӣ – намуди санъати тасвири, тасвири ҳаҷмдори инсон, ҳайвон.

Жанрҳои ҳайкалтарошӣ

Объектҳои асосии тасвир дар ҳайкалтарошӣ – инсон ва ҳайвон. Ба мисли рассом, ҳайкалтарош дар кори худ хислати инсонро ифода менамояд. Ботини ӯ. Эҳсосоти инсон ва вазъи рӯҳии ӯро мо дар тарҳи рӯй, дар имову ишора, ҳаракатҳои мехонем.

Ҳайкалтарошӣ ба ду намуди асосӣ тақсим мешавад:

- ҳайкалтарошии ҳаҷмдор;

- нақши муқарнас.

Дар ҳайкалтарошии ҳаҷмдор ашё ё шакли тасвирёфта ҳамон гуна шакли ҳаҷмдорӣ асли дорад. Ҳайкалтарош зимни риояи тамоми таносубҳо кор мекунанд.

Дар нақши муқарнасе тасвир бо шакли ҳаҷмдоре, ки қисман дар рӯйи ҳамворӣ (сатҳ) берун мебарояд, эҷод карда мешавад. Дар нақши

муқарнасе гурӯҳи калони одамон ва ҳато пейзажро тасвир кардан мумкин аст.

Азбаски нақшҳои муқарнас ҳамеша бо ҳамворӣ вобастаанд, онҳоро барои ороиши девори биноҳо ва барои пояи ҳайкалҳо ба таври васеъ истифода мебаранд.

Барелеф – (калимаи фаронсагии *bas-relief*), нақши муқарнаси паст, ки дар он тасвири барҷаста дар рӯи ҳамвории манзар то нисфи ҳаҷми худ берун мебарояд.

Техникаи иҷрои ҳайкалтарошӣ

Ғаҷқорӣ – сохтани шакл аз масолеҳи нарм (гил, пластилин) бо роҳи тадриҷан илова кардани он.

Муҷассамасозӣ – сохтани шакли зарурӣ бо роҳи ҷудо кардан, бурдани ҷузъҳои барзиёд аз харсанг ё дарахт.

Методи рехтагарӣ барои сохтани ҳайкал аз филиз – биринҷӣ, чӯян, алюминий истифода бурда мешавад.

Меъморий – намуди санъати тасвирӣ, санъати тарҳрезӣ кардан ва сохтан (калимаи лот. *architectura*, аз калимаи юн. *archi* – «асосӣ» ва *tecton* – «сохтан, бунёд кардан».

Се намуди меъморий мавҷуд аст:

- *иншоотҳои бузург* – динӣ, ҷамъиятӣ, саноатӣ. Биноҳои истиқоматӣ ва ғайра;

- *меъмории манзаравӣ* (ландшафт) – сўҳбатсаро, пули хурд, фаввора ва зинапояҳо барои гулгаштҳо, кўчабоғҳо, боғҳо;

- *шаҳрсозӣ* – бунёди шаҳрҳои нав ва таҷдиди шаҳрҳои кўҳна.

Санъати ороишию амалӣ – намудҳои санъате, ки ба бунёди маснуоти бадеӣ бахшида шуда, асосан барои маишат таъин гардидаанд.

Жанрҳои санъати тасвирӣ

Дар санъати тасвирӣ 4 жанри асосӣ мавҷуд аст: *натюрморт, пейзаж, портрет ва интерьер*. Инчунин жанрҳои оддӣ: *таърихӣ, ҷангӣ, анималистӣ иӣ, асотирӣ, маишӣ, динӣ*.

Жанр чист? Калимаи «жанр» дар тамоми намудҳои санъат мавҷуд аст, аммо махсусан дар намудҳои санъати тасвирӣ бештар дучор мебарояд. Масалан, танҳо дар як намуди санъати зинданигорӣ якчанд намудҳои жанр мавҷуд аст. Дар байни онҳо: портрет, пейзаж, натюрморт, жанрҳои маишӣ ва ҳарбӣ. Бинобар он расмҳои рассомон аз ҳамдигар тибқи жанрҳо тафовут доранд.

Натюрморт жанрест, ки тасвири ашӯҳои рӯзгор, меваҷоту сабзавот, гулҳо ва ғайраро. фаро мегирад. Ба воситаи натюрмортҳои рассонмон мо зебогии ашӯҳои гуногун ва махсусан гулҳоро дида метавонем.

Пейзаж жанрест, ки ягон намуди маҳалро тасвир менамояд. Калимаи мазкури фаронсавӣ монанди «мамлакат», «замин» тарҷума мешавад. Ба воситаи пейзажҳое, ки аз ҷониби рассонмон тасвир ёфтаанд, мо аз лаҳзаҳои фараҳбахш ва хусусиятҳои табиат лаззат бурда метавонем. Ҳамчун жанри мустақил пейзаж аввалин мароиб дар Чини асриимиёнагӣ ҳанӯз дар асри VI пайдо мешавад, дар санъати аврупоӣ дар давраи Таҷаддуд ташаккул меёбад. Пейзажҳои гуногун мавҷуданд, онҳо номҳои худро доранд.

Ландшафт расме, ки дар он намуди умумии маҳал (кӯҳҳо, дарёҳо, ҷангалҳо, майдонҳо ва ғ.) тасвир ёфтааст.

Пейзажи шахрӣ расме, ки дар он рассонмон кӯчаҳо ва паскӯчаҳо, майдонҳо ва ҳавлиҳои хурдро тасвир намудааст.

Пейзажи деҳа расмест, ки дар он маҳалли деҳа тасвир шудааст.

Марина пейзажест, ки намуди баҳрро тасвир менамояд.

Пейзажи саноатӣ (индустриявӣ) – расмҳо бо тасвири корхонаҳои саноатӣ, сохтмонҳо ва объектҳои дигари прогресси илмию техникий.

Портрет жанрест, ки тасвири инсон ё гурӯҳи одамонро дар зинданигорӣ, ҳайкалтарошӣ, графика ё фотография фаро мегирад. Рассонмон ба воситаи портрет кӯшиш менамояд, ки хислат, ботини инсонро нишон диҳад.

Жанри маишӣ жанрест, ки тасвири ҳаёти ҳамаҷузай инсонро фаро мегирад. Ба воситаи асарҳои жанри маишӣ бо ҳаёти ҳаррӯзаи халқҳои гуногун шинос шудан мумкин аст.

Мафҳумҳои асосӣ: *шаклу андозаҳои расмҳо.*

Биёед, тасаввур менамоем, ки мо ба осорхонаи санъати тасвирий ворид гаштем. Дар деворҳо – расмҳои андозаашон бузург, хурд, ҳатто тамоман хурд. Шакл яке аз аввалин воситаҳои композитсионӣ маҳсуб меёбад, ки ба дарки биниш таъсир мерасонад. Як қисми расмҳо – дар ҷаҳорҷӯбаҳои байзашакл, расмҳои дигар дар ҷаҳорҷӯбаҳои росткунҷа.

Варақи қоғаз ё катоне, ки дар он рассонмон кор мекунанд, сатҳи тасвир номида мешавад. Андозаи он, таносуби баландӣ ва бар, суроби умумӣ шакл (шакл) номида мешавад. Шаклҳои амудӣ, уфуқӣ, мураббаъ, мудаввар мавҷуданд.

Ҳама гуна расм ҳамеша аз интиҳоби андоза ва шакл оғоз меёбад.

Таъсири расмҳо ба бинанда аз андоза, миқёси сатҳи расмҳо вобаста аст.

Андозаи тасвири варақи китоб мавҷуд аст. Ин андозаи минетури зинданигорӣ, ки дар он дақиқкорона тамоми ҷузъиёт возеҳ тасвир карда мешавад. Онро дар масофаи дасти ёзонда дидан беҳтар аст.

Андозаи миёнаи зинданигорӣ барои интерйери хона, осорхона ё толори намоиш таъин шудааст.

Андозаи бузург – чунин миқёс героическому ё торжественному ба сюжети таърихӣ мувофиқат менамояд ва аз масофаи калон мушоҳида мегардад.

Инчунин истилоҳи миқёси дохилии тасвир мавҷуд аст – таносуби андозаҳои ашёҳо байни худ ва бо масоҳати тамоми расмҳо куллан.

Ашёҳои бузурге, ки қисмати зиёди расмҳоро фаро мегиранд, масоҳати биниши онро майда мекунанд, ашёҳои хурд бошад, зиёд мекунанд.

Саволҳо:

- Бачаҳо ба ин расмҳо нигаред?
- Дар расми аввал чӣ тасвир ёфтааст?
- Дар расми дуюм чиро мебинед?
- ва аз нигоҳи шумо дар расми сеюм чӣ тасвир ёфтааст?
- Байни расмҳо чӣ гуна тафовутро мушоҳида кардед?

Тест

1. Жанре, ки дар он қаҳрамони асосӣ – табиат.
а) натюрморт; б) пейзаж; в) портрет.
2. Барои тасвир кардани расм дар жанри зинданигорӣ чиро истифода менамоян?
а) доғ; б) хат; в) ранг.
3. Кадом калима ба графика тааллуқ надорад?
а) аппликатсия; б) тасвир; в) ангора (эскиз).

Қисмати амалии дарс

Азбаски вақти мо маҳдуд аст ҳар яке аз шумо метавонад намуд ва жанри санъати тасвириро интихоб карда, ангораи начандон калон таҳия намояд. Ангора – мусаввадаи пешакӣ, зуд тасвир кардани ягон чиз. Рассомон, пеш аз он ки расмро тасвир кунанд, аввал шакли расмро омода менамоянд.

Барои ҳама намуди санъати тасвирию бадеӣ – зинданигорӣ, графика, нақшу нигор, аппликатсия, гулдӯзӣ ва ғ. – ҳатман якчанд вариантҳои ангораҳо тартиб дода мешавад. Пас аз он варианти беҳтарин интихоб карда, аз рӯи он кори эҷодӣ ба ҷо оварда мешавад.

Тасвири аз ҳама аҷоибро интихоб карда, кори эҷодиро давра ба давра бо истифодаи воситаҳои бадеӣ ба ҷо меорем.

Ҷамъбасти дарс:

Шарҳ диҳед, шумо калимаи «жанр»-ро дар санъати тасвирӣ чӣ тавр мефаҳмед?

Шумо акнун кадом жанрҳои санъати зинданигориро медонед?

Ангора дар кадом маврид истифода бурда мешавад?

Дар вақти иҷрои кори амалӣ, кадом душвориҳо дучор шуданд?

Оид ба корҳои иҷрошуда таҳлил гузаронда шавад.

Оид ба ғалатҳои роҳдода кор карда шавад.

Супориши хонагӣ:

Рангбори кори эҷодии оғозшударо анҷом диҳед.

Дарсҳои 3–4

Натюрморти «Гулҳо».

Намудҳо ва воситаҳои бадеии санъати тасвирӣ

Мақсади дарс:

- шинос кардан бо санъати таҳияи дастагулҳо ва расмҳои бо тасвирҳои рангҳо, омӯзондани таҳияи натюрморти оддӣ;

- ташаккул додани малакаҳои сохти композитсионии кор, маҳорати ифода кардани таносуби ашёҳо;

- истифода бурдани равшанӣ ва ранг ҳамчун воситаи ҳалли композитсия;

- тарбияи завқи эстетикӣ.

Намуди дарс: ташаккули донишҳо ва малакаҳо.

Ҷиҳози дарс: нусхаи чопии натюрмортҳо бо рангҳо, нусхаи чопии асари рассом Герасимов «Гулҳои саҳроӣ». Кори хонандагон дар жанри натюрморт, албомҳо, қаламҳо, мўқаламҳо, акварел, хатпока, лавҳачаи рассомӣ (лавҳачаи рассомӣ а), сачоқҳои коғазӣ барои пок кардани мўқаламҳо.

Методҳои дарс:

1) Сўҳбати муқаддимавӣ дар бораи жанри натюрморт, дар бораи таърихи пайдоиши натюрморт ҳамчун жанри мустақил.

2) Шарҳ аз ҷониби муаллим бобати сохти натюрморт (дар бораи нақши композитсия – яке аз воситаҳои асосии ифода дар натюрморт; дар бораи таносубҳои ашёҳо, тавсифи шакл ва рӯшноӣ; мунавварӣ ҳамчун воситаи ифода кайфият, ҳолат).

Мафҳумҳои асосӣ: *тобиш, партав, рефлекс.*

Равиши дарс

Лаҳзаи ташкилӣ. Санҷиши омодагии хонандагон ба дарс.

Муаллим ҳамроҳи талабагон ба зебогии рангҳои зинда, гуногунии шакл ва рангҳои онҳо бо ҳавас тамошо менамояд. Рангҳои зинда ва тасвири онҳоро дар расмҳои рассомон муқоиса менамояд, тавачҷуҳи кўдаконро ба он ҷалб менамояд, ки чӣ гуна рассомон гулҳоро дар дастагул тасвир менамоянд.

Гулҳоро барои дастагул маъмулан тавре интиҳоб менамоянд, то ки онҳо мутобиқати доғҳои ранг ва тартиби шаклро ташкил диҳанд. Аз ин дастагул фараҳбахш, ботамкину бодабада, нафису лирикӣ буда метавонад.

Таҳия кардани дастагулҳо – санъати хоса, ки таълими махсусро талаб мекунад. Аммо ҳар як инсон бояд гулҳо дар дастагул тавре ҷамъоварӣ карда тавонад, то ки зебогии рангҳо дар он хира нашавад, баръакс, – пайдо гардад.

Аз ҷониби муаллим шарҳ додани қоидаҳои таҳияи дастагулҳо, санъати икебана. Дар Япония чунин меҳисобанд, ки ашёҳои атрофи инсон бояд боиси завқи дидан ва онҳоро эҳсос кардан гардад, хурсандиро ифода наояд.

Икебана – намуди мустақили санъати тасвирӣ. Мақсади икебана – нишон додани зебоӣ ва ашёҳои дигар. Ин аст воситаи ҳештангарой. Ҳатто ҳамон як намуди мавод мавриди истифода қарор дода мешавад, одамони гуногун дар онҳо кайфияти гуногунро ворид карда метавонанд.

Слайд-намоиши «Гулҳо».

- барои он ки ҳар яки шумо боз як маротиба донишҳоро марбут ба санъат мустақкам намояд, ба шумо тест пешкаш мегардад. Дар он бояд муайян карда шавад ва ба ҳар як расм номи намуди санъат навишта шавад. (*Дар тахта намоиши расмҳои тибқи намудҳои санъати тасвирӣ овехта мешавад*). Натюрморт чист? (Тасвири ашёҳо, чизҳои

гуногун). Шумо кадом намудҳои натюрмортро медонед? (Содда ва мураккаб).

Сўҳбати муқаддимавӣ дар бораи жанри натюрморт, бобати таърихи пайдоиши натюрморт ҳамчун жанри мустақил. Натюрморт дар тарҷума аз забони фаронсавӣ – «табиати ғайризинда», аз забони англисӣ бошад, – «ҳаёти осуда». Рассоми жанри мазкур муносибати худро нисбат ба ашёҳо – манфиатнок ва беманфиат, бошукӯҳ ва оддӣ, нав ва кӯҳна ифода менамояд.

Натюрморт расмхоест, ки дар он, ашёҳои оддӣ ҳаёти рӯзмарра – асбобу анҷоми рӯзгор, меваҳо, гулҳо, сайд, неъматҳои баҳр ва ғайра тасвир карда шудаанд. Натюрмортҳое, ки аз ҷониби рассомони асрҳои гузашта эҷод шудаанд, ба мо дар бораи ҳаёти ҳамон замонҳо нақл менамоянд. Дар байни онҳо кам нестанд рассомоне, ки дар асарҳояшон ба таври оддӣ ҷиҳати инъикос кардани зебогии атрофашон кӯшиш намудаанд.

Жанри мазкур дар асри XVII дар Голландия ва Испания пайдо шуд. То он вақт ин жанр ҳамчун бахш ва ҷузъи расм инкишоф ёфт. Натюрмортро Голландиҳои хурд, ки тасвир кардани зарфҳои зебо, мизҳоро бо таомҳои дабдабанок дӯст медоштанд, машҳур намуданд. Бештар чунин натюрмортҳо «чоштгоҳӣ» (П. Клас, В. Хеда) номида мешуд. Дар Фландрия намуди дигари натюрморт – «ғизо» рушд намуд. Дар катонҳои калон рассомон кӯҳҳо, сайд, моҳӣ, меваҷотро тасвир менамуданд (Ф. Снейдерс). Дар асрҳои XIX–XX рассомони фаронсавӣ – импрессионистҳо натюрмортҳои худро на дар устохонаҳо, балки бевосита дар кӯчаҳои Париж тасвир мекарданд, зимнан онҳо ҷиҳати дар тасвирҳояшон ифода кардани равшаниӣ ҳайратангез, ботароватии рангҳо муваффақ мешуданд.

Барои мисол дида мебароем расми А. Герасимов «Гулҳои саҳрой»-ро. Дар ин расмҳо мо қабл аз ҳама гулҳои бобунаро мушоҳида мекунем. Онҳо дар марказ ҷой гирифтаанд. Рассоми зинданигор ба онҳо таваҷҷуҳи махсус зоҳир намуд. Зоҳиран чунин гулҳои оддӣ дар ҳама ҷо мерӯянд. Бидуни онҳо ба худ тасаввур кардани саҳроҳо, марғзорҳо, ялангҳои ҷангалҳое, ки аз таъсири офтоб сӯхтаанд ғайриимкон аст. Натюрморти бо истеъдоди баланд тасвирёфта қариб ҳамеша боиси эҳсосе мегардад, гӯё ту ба ашёҳои дар расмҳо тасвирёфта даст мерасонӣ.

Тест

1. Кадом рангҳо асосианд?
 - а) қаҳваранг, зард, сиёҳ;
 - б) сурх, кабуд, қирмизӣ;
 - в) бунафшранг, норанҷӣ, сабз.
2. Кадом рангҳо асосӣ маҳсуб меёбанд?
 - а) гулобӣ, кабуд, сабз;
 - б) бунафшранг, сиёҳ, норанҷӣ;
 - в) кабуд, зард, сурх.
3. Натюрморт чист?
 - а) тасвири ҳайвонот;
 - б) тасвир табиат;
 - в) тасвир табиати ғайризинда.

Мафҳумҳои асосӣ: *тобиш, партав, рефлекс.*

Тобиш – сатҳи ҳар як ашё тобиш ё рӯшноию тирагии аёни худро дорад.

Партав – ҷузъи рӯшноию тирагӣ – доғи равшанӣ дар сатҳи равшани мунаввар ё ҷило.

Рефлекс – инъикоси рӯшноӣ дар қисми соядори ашё аз ҷониби сатҳи дигар.

Кори амалӣ

Дар дарс мо дастагулро тасвир хоҳем кард. То ин ки расмҳои зебро тасвир намоем, бояд хуб тасаввур кунем, ки кадом гулҳоро мо тасвир менамоем.

Ба ин натюрморт назар афканед, дар ин ҷо чӣ тасвир ёфтааст? (Гулҳо дар гулдон).

Мегузарем ба кори натюрморти мо. Варақи албомро чӣ гуна мегузарем? (Дар ҳолати амудӣ). Вақте нуқтаи назар, ҳудудҳои натюрморт ва шакли варақ муайян гардид, ба расмкашӣ шуруъ кардан мумкин.

- Бачаҳо, таваҷҷуҳ намоем, натюрморти мо чӣ гуна шуд: ашёҳои дилнишин дар манзари беилтифот ҷойгир шудаанд. Корро дар ранг оғоз намуда, фаромӯш набояд кард, ки дар ашёҳо партав, ранг, рӯшноиву тирагӣ, соя мавҷуд аст, онҳоро нишон додан зарур мебошад. Инак, корро аз қучо оғоз менамоем? Варақро дар ҳолати уфуқӣ мегузарем.

Марҳалаи 1: Корро аз тасвир дар сатҳи ҳамвор оғоз менамоем. Муаллим бо ҳамроҳи бачаҳо мусаввадаро аз рӯйи асл ба ҷо меорад, зимни он дар аслчизе, ки муҳимтар аст, махсус қайд менамояд. Пас аз он ки тамоми расм тасвир шуд, ба амалҳо оғоз менамоем.

Ранги возеҳи акварелро интихоб намуда, варақро ранг мекунем. Манзарро бо хоҳиши хонандагон бо як ранг ё якчанд ранг тасвир кардан мумкин. Барои ранги осмониро гирифта, онро бо об омехта менамоем, то ки вай равшан тобад, чунки ҳамвори амудӣ нисбат ба уфуқӣ равшантар аст. Бо назардошти ҳамворӣ ранг мемолем. Барои сатҳи уфуқӣ рангро барои манзар тиратар интихоб карда, рангро тибқи уфуқ мемолем. Замони бо рангҳо кор кардани хонандагон муаллим назорат менамояд, оё ҳама ранг интихоб кардаанд.

Марҳалаи 2: Ашӯҳои тиратаринро тасвир карда, бо равшантарин анҷом медиҳем. Кадом ашӯ аз ҳама равшан аст? Рангҳои қаҳваранг ва кабудро омехта мекунем, партавро нишона мегузorem, гузариши нарм аз равшан ба тира.

Марҳалаи 3: Сипас навбати гулдон меояд. Рангҳоро омехта мекунем – ранги зард ва қаҳваранг, дар соя ранги тираи осмониро илова мекунем. Гузариши нарм аз равшан ба тира.

Марҳалаи 4: Ашӯи равшантарини натюрморти мо – гул. Ранги сафедро мегирем, андак зард ҳам мумкин, инчунин рангҳои каме ба осмонӣ моил дар соя. Чунки матои ороишии мо тунук аст, вай дар ашӯҳо инъикос меёбад – ин *рефлекс* номида мешавад. Бачаҳо, нишон додани сояҳои аз ашӯҳо афканандаро фаромӯш намесозем, онҳо нисбат ба ҳуди ашӯ тиратар мегарданд.

- Ҳангоми тасвир кардан ба таносуб ва перспектива риоя мекунем: чизе ки наздиктар аст – равшан ва дақиқ тасвир шудааст, чизе ки дуртар аст – бидуни ҷузъиёти барзиёд ва норавшан.

5. Ҷамъбасти дарс

- Жанри «натюрморт» жанрҳои дигар чӣ тафовут дорад?

- Бо кадом воситаҳо расмон дар расмҳо ғоя ва матлаби худро ифода менамоянд?

Бачаҳо, шумо чӣ тавр фаҳмидед, ранг чист ва онро дар зинданигорӣ чӣ гуна истифода бурдан мумкин? (*Ранг – ин эҳсосоти даркшудаи ашӯҳои ба назар тобанда. Ранг ҳиссиёт, кайфиятро ифода карда метавонад, шакли ашӯҳоро нишон дода метавонад*). Муаллим кори

ҳамон хонандагоне, ки феълан аз уҳдаи супориш баромадаанд, таҳлил менамояд, дигарон бояд дар хона анҷом бидиҳанд.

6. Супориши хонагӣ: тасвири мустақилонаи натюрморт аз рӯйи асл бо унвони «Неъматҳои тирамоҳ».

Дарсҳои 5–6

Санъати тасвирӣ. Тасвирҳои рӯйисангӣ

(хат, ранг, тобишҳо, ҳаҷм)

Мақсади дарс:

- шинос кардан бо тасвирҳои рӯйисангӣ, пайдоиши онҳоро шарҳ диҳед;

- дар сангҳои махсуси пайдонамудаи бачаҳо мавзӯи расмро муайян созед ва дар альбомҳо тавассути қалам қайдҳои хомакӣ гузоред;

- такмил додани қобилияти эҷодӣ, тасаввуроти хонандагон ҳангоми мустақилона таҳия кардани чӯзбӯиёти соддаи тасвир.

Намуди дарс: инкишофи донишҳо нав ва мустақамкунии донишҳои ибтидоӣ.

Ҷиҳози дарс: намоиш бо тасвирҳои расмҳои рӯйисангӣ, сангҳои махсус, албомҳо, қаламҳо.

Методҳои дарс: шифоҳӣ – сӯҳбат, мулоҳизаҳо, аёнӣ – намоиш; амалӣ – таҳлили даҳонӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: *хат, ранг, тобишҳо.*

Равиши дарс:

1. Лаҳзаи ташкилӣ.
2. Мавзӯи нав.

Таърихи ниёгони мо дар намуди маъмули ёдгориҳои археологӣ Қирғизистон – тасвирҳои рӯйисангӣ инъикос ёфтааст.

Маҷмуи бештари расмҳои рӯйисангӣ дар силсилакӯҳҳои Фарғона (мавзеи Саймали-Тош), дар соҳили шимоли кӯли Иссиқ-Кӯл ва вилояти Ош мавҷуданд. Онҳо тибқи мавзӯ ва техникаи иҷро аз ҳама аҷоиб ва гуногунанд. Ин расмҳо тахминан аз ҳазорсолаи 2 то милод то охири ҳазорсолаи 1 мелодӣ тааллуқ доранд

Бештар тасвири бузҳо, гӯсфандҳои кӯҳӣ, сағҳо, аспҳо, шутурҳо, барзаговҳо, гавазнҳо, ҳукҳои даштӣ, гургҳо, палангҳои барфӣ дучор мегарданд. Дар байни расмҳои мавзӯоти саҳнаҳои шикор, рақсҳои

маросимӣ, шудгор ҷудогона тасвир ёфтаанд. Ба гурӯҳи махсус расмҳои хусусияти ҷодугарона дошта шомиланд: тасвири офтоб ба намуди буз, гавазн ё инсон ва ғ.

Техникаи иҷрои расмҳо гуногун аст: саҳнаҳои шикор ва ҳайкалчаҳои ҳайвонот бо расмҳои чуқур тарошидашудаи бо хусусияти сатҳӣ сохта шудаанд, саҳнаҳои рақсҳои маросимӣ дар услуби бештар мулоҳизакорона оварда шудаанд, ки барои он хатҳои начандон чуқур, ниҳоят нафис, дақиқии зиёди ашёҳои тасвиршаванда хос мебошанд. Сатҳи сангҳо, ки дар онҳо тасвирҳо ҳаққоқӣ мешуданд, одатан суфта, худӣ расмҳо бошанд, қисми бештаринашон дар ҳолати хуб боқӣ мондаанд.

Тест

1. Кадом рангҳо ба рангҳои таркибӣ дохиланд?
 - а) қаҳваранг, сиёҳ, зард;
 - б) сурх, кабуд, қирмизӣ;
 - в) бунафшранг, норанҷӣ, сабз.
2. Кадом рангҳо асосӣ мебошанд?
 - а) норанҷӣ, кабуд, сабз;
 - б) бунафшранг, сиёҳ, гулобӣ;
 - в) кабуд, зард, сурх.
3. Натюрморт чист?
 - а) тасвири ҳайвонот;
 - б) тасвир табиат;
 - в) тасвири «табиати мурда»

Мафҳумҳои асосӣ: *хат, ранг, тобишҳо.*

Бачаҳо, воситаҳои тасвирро ба хотир меорем: нуқта, рах, хат, тобиш ва ранг.

Хатҳо рост ва каҷ мешаванд.

Хат, рах – усули асосии кор кардан бо тасвир. Возеҳии хатҳо гуногунанд: рост, шикаста, мавҷнок, бурида гузаранда, борик, ғафс.

Бо ҷӯбчаи муқаррарӣ, зимни тар кардани нӯги тези он ба туши моеи сиёҳ, инчунин бо хома, мӯқалами борик тасвир кардан мумкин.

Тамоми табиати атрофи мо бо рангҳои гуногун ҷило медиҳанд. Аз қадимулайём ранг бо ҳаёти маънавии инсон робитаи зич дорад. Одамон ба онҳо хусусиятҳои маросимӣ ва соҳирӣ бахшидаанд.

Рангҳои гуногун хусусияти рамзҳои таърихӣ доранд. Масалан, ранги сафед рамзи тозагӣ, шарофат ва муқаддасиро ифода менамояд, ранги сурх хусусияти гармкунӣ дорад, норанҷӣ қавӣ мегардонадт, сабз таскин мебахшад, бунафшранг рӯҳафтада менамояд. Ба ақидаи шоир, – «қосиди андӯҳ ва қосиди умед, қосиди мотам ва қосиди орзу», аммо «рангҳо хотираи моро бедор месозанд, рангҳо эҳсосоти моро бедор мекунанд». Маҳз аз ҳамин сабаб ранг дар санъати тасвирий – ин яке аз восиатҳои асосии ифоданок буда, забони рангҳоро бояд омӯхт.

Дар рангшиносӣ рангҳо ба асосӣ, фаръӣ ва сохта тақсим мешаванд.

Ибтидоӣ – рангҳои асосӣ: сурх, зард ва кабуд.

Фаръӣ – рангҳои таркибӣ. Сурх ва зард ранги норанҷӣ медиҳад, зард ва кабуд – сабз, сурх ва кабуд – бунафшранг.

Сохта – омехта кардани рангҳои асосӣ бо рангҳои таркибӣ.

Дар назарияи рангҳо пешниҳод кардани спектри рангҳо ба намуди диаграммаи мудаввар қабул шудааст. Вай ҷиҳати зоҳиран нишон додан имконият медиҳад, ки аз рангҳои асосӣ, фаръӣ ва сохта иборат мебошад.

Тобишҳо – ин айнан мисли рангҳо. Сурх, зард ва норанҷиро тобиш номидан мумкин. Зарди лимӯранг, кадмий зард ва камбоҷа тобишҳои зард маҳсуб меёбанд ва ба ҳамдигар ниҳоят наздиканд.

Тобиши ин ё он рангҳоро тиратар кардан мумкин, агар ба он каме ранги сиёҳ илова кунем. Тобиш тағйир намеёбад, ба таври оддӣ тиратар мегардад.

Тобиши асосии ин ё он рангҳоро равшантар кардан мумкин, агар каме ранги сафед илова кунем ё, мисли акварел, ба ранг об илова кунем.

Ҳаҷм

Кори амалӣ

Дар асоси тасвирҳои Саймали-Тош ангораро бо иловаи тасвири нақшу нигори қирғизӣ ва ҷузъҳои ҳаёти маишӣ тартиб диҳед.

Қабл аз оғоз кардани тасвири ашӯҳои алоҳида суроби онҳоро дар варақи коғаз нишона гузоред, то ин ки онҳо на ин ки ба таври оддӣ ҷойгир шаванд ва ғунҷанд, балки нисбат ба канораҳои варақ хуб ва баробар ҷойгир шаванд. Корро марҳала ба марҳала ба ҷо меорем.

Агар хонандагон якҷоя бо ёри муаллим кори эҷодиро ба ҷо оранд – аз чунин кор натиҷаи беҳтар ҳосил мешавад. Муаллим дар

вақти кор марҳалаҳои дурусти иҷро ро шарҳ медиҳад ва таҳлил менамояд.

Ҷамъбасти дарс:

Шарҳ диҳед: тасвири рӯйи сангчаҳое, ки хонандагон овардаанд, ба чӣ монанд аст.

Аз назар гузарондан ва таҳлили тасвирҳои иҷрошуда. (Муаллим ба таври зебо мувофиқ омадани рангҳои пайдошударо қайд мекунад).

Таҳлили ғалатҳои умумӣ. Рӯбучини ҷойҳои кор.

Супориши хонагӣ: тибқи тасвирҳои иҷрошуда эссеи хурд нависед.

Дарсҳои 7–9

Аппликатсия, ширдак. Композитсия дар санъати ороишию амалӣ.
Нақшу нигоре, ки бо истифодаи воситаҳои бадеӣ ба ҷо оварда шудааст. Саводнокии композитсионӣ дар санъати тасвирӣ.

Мақсади дарс:

- нақши аппликатсия дар ҳаёти мо. Шиносоӣ бо техникаи нави «айрис-фолдинг», тартиб додани композитсия:

- мустаҳкам кардани мафҳум дар бораи дизайн;
- ошкор кардан ва инкишоф додани қобилияти эҷодӣ, фантазия, малакаҳои худназоратӣ.

Намуди дарс: дарси омехта.

Ҷиҳози дарс: расмҳо бо тасвирҳои лола, кори иҷрошуда дар техникаи «Айрис-фолдинг», Коғази ранга, ширеш, қайчӣ, албом.

Методи дарс: кор дар техникаи «айрис-фолдинг».

Мафҳумҳои асосӣ: *аппликатсия, тақлид.*

Равиши дарс:

Санъати ороишию амалӣ – санъати тайёр кардани ашёҳои маишӣ, вобаста ба маводе, ки аз он маснуот (устухон, шиша, лак, чӯб ва ғ.) тайёр мекунанд ё вобаста ба технологияи коркарди мавод (сафол, маснуоти бадеӣ аз навҳои гуногуни гили пухта ба намудҳои тақсим мешавад; қандакорӣ бадеӣ, матоъҳои нақшдор ва ороишӣ, гулдӯзии бадеӣ ва ғ.) ё тибқи таъинот (либос, мебел, зарф, асбобу анҷоми рӯзгор).

Маснуоти санъати ороишию амалӣ ҳам бо усули косибӣ, ҳам бо усули саноатӣ сохта мешаванд.

Нақшу нигора қирғизӣ аз давраи қадим манбаъ мегирад.

Муҳаққиқон нақшу нигорро дар ёдгориҳои қадимаи меъмории дар мақбараи Манас, манораи «Бурани» ва муҷтамаи меъмории корвонсароии «Тош-Корҳо» пайдо намуданд.

Мавзуҳои нақшу нигор то ба ин рӯз мавриди истифода қарор мегиранд, дӯхта мешаванд.

Чеварони қирғиз ба таври ҳамешагӣ ранги сурх, гоҳҳо – қаҳваранг ва зард – ранги замини худро афзалтар медонанд.

Муаллим нақшу нигори ширдакро нишон медиҳад.

Ранги кабуд дар ширдак бо ранги сурх, мисли осмон, кӯли кабудии Иссиқ-Кӯл ҷудонопазир аст.

Юрта – хонае, ки дар он нақшу нигори қирғизӣ «зиндагӣ мекунад».

Даромадгоҳи юрта бо намад пӯшида мешавад, рангҳои дурахшон – даъвати хос ва таманноии беҳтарин – ҳам ба меҳмон, ҳам ба мизбон.

Дар биёбонҳои доманакӯҳ қачақ мерӯяд. Бӯрӣ аз қачақ, тамоми юртари иҳота мекунад, онро гарм ва зебо мегардонад. Ҳар як химчаи қачақ бо пашми гуногунранг дар алоҳидагӣ бофта, баъдтар бо дигарӣ пайваस्त карда мешавад.

Пашми ғусфанд дар шираҳои анор, чормағз, алаф ва решаҳои ранг карда мешавад.

Ширдак аз моҳут сохта мешавад. Чунин қолинро дар юрта густурдан мумкин. Маснуоти ранга бо тазодҳои ранга. Нақшу нигор бо расмҳои бузург тафовут дорад. Кӯчқор муйуз – шоҳи ғусфанд, тахайюл-фантазия, эҳсоси рангорангии нақшу нигорро ба вучуд меорад.

Маснуоти машҳур аз моҳут намади сернақш – ала кийиз мавҷуд аст. Ала кийиз ду маротиба соддатар тайёр карда мешавад.

Ҳангоми лӯла кардан дар асоси намадӣ, ки аз пашми рангкарда густурда шудааст, тарҳҳои он гӯё шуста мешаванд, нақшу нигор ва ҳар маротиба образ (савт) - ҳо навар мегардад. Чунин шуррутӣ, номуайяни ба ала кийиз акварелии хос (гулобӣ, тобиши осмонранг) мебахшад.

Яке аз образҳои барҷастаи санъати гулдӯзӣ қолини деворӣ – туш кийиз маҳсуб меёбад. – қолини росткунҷа, ки аз майдони мобайни ва ҳошияи васеъ, иборат буда, онро аз боло ва аз паҳлӯ иҳота мекунад.

Қисми болои ҳошия майдони васатӣ бо расмҳои чуқур фурӯрафта, як-се секунҷа – тўморҳо (тўмор мисли бозубанд, муҳофиз) оро дода мешавад. Ба туш кийиз маҳмал, шоҳӣ, баҳмали дарозпат орошоти тобон мебахшад, ки серии рангҳо ва гулдӯзиро таъкид менамояд.

Дар гулдӯзиҳо ва нақшу нигори қолинҳо ва гулдӯзиҳои қирғизӣ тамоми зебогии табиати Қирғизистон ифода ёфтааст. Лолаи сурхи ба офтоб афрохта– неъматӣ эътирофгардидаи мардум рамзи хушбахтӣ, зебогӣ ва арзиши ҳастист. Ҳамагӣ якчанд рӯз лола дар доманакӯҳҳои тафсон мешукуфад. Ва маълум аст – дар ширдакҳои сернақшунигор, дар тахайюли пурҷӯшу хурӯши гулдӯзии мардумӣ, ки зимни он мӯҷазии расмро маҳфуз медорад, инчунин азамати таносуб, тозагии рангҳо мисли худи лола ҷиддист. Қирғизистон – ватани лолаҳо. Ҳақиқат аст, ки мо бо шумо дар мамлакати лолаҳо зиндагӣ мекунем. Дар тамоми ҷаҳон беш аз 80 намуди лола мавҷуд аст, қариб 70 намуди он дар Осиеи Марказӣ мерӯяд. Дар малакат 22 намуди лолаи саҳроӣ дучор мебардад, 8 намуди он ниҳоят нодир мебошад.

Имрӯз мо бо шумо бо техникаи нави апликация – «айрис-фолдинг» шинос мешавем.

«Айрис-фолдинг» – калимаи фаронсавӣ буда, маънояш «рангоранг гузоштани коғаз».

Мо аз коғазии ранга бо истифодаи техникаи мазкур лола месозем.

Тест

1. Нақшу нигор ба кадом намуди санъати тасвирӣ тааллуқ дорад?
 - а) ба зинданигорӣ;
 - б) ба графика;
 - в) ба ҳайкалтарошӣ;
 - г) ба санъати ороишию амалӣ.
2. Кадом калима ба нақшу нигор тааллуқ надорад?
 - а) кунҷ;
 - б) ангора;
 - в) хат.
3. Низом чист?
 - а) перспектива;
 - б) обуранг;
 - в) такрор, табдил додан.

Мафҳумҳои асосӣ: *апликация, тақлид.*

Истилоҳи «апликация» аз калимаи латинии *applikatus* гирифта шуда, маънояш гузоштан, васл кардан, усули ҳосил намудани тасвир; техникаи санъати ороишию амалӣ мебошад.

Тақлид дар санъат – такрори барқасдона ва таъкидшудаи хусусиятҳои хоси услуб ё давраи таърихӣ.

Қабл аз ҳам тасвириро дар байни ваарқ ғунҷонед. Барои тасвири лолаҳо аз квадрат истифода бурдан мумкин. То ин ки шакли умумии гули лола ҳосил шавад, ба ду ҳиссаи баробар тақсим кардани квадрат зарур аст. Дар дарун секунҷа тасвир мекунем, ки дар асоси он хатти қачи равон мекашем, зиман онро сипас бо барғаҳои мудаввари зинашакл ҷойгиршуда илова мекунем.

Ҷамъбасти дарс:

Ташкил ва муҳокимаи намоиши қорҳои иҷрошуда.

- Шумо имрӯз бо кадом техникаи қор бо қоғаз шинос шудед?

- Ҳангоми иҷрои қор, ба шумо чӣ маъқул шуд ва чӣ дар хотир боқӣ бимонд?

Бо ҳамроҳи хонандагон ғалатҳои содиршударо ошкор карда, тибқи имконият ислоҳ карда шавад.

Баҷаҳо худашон қорҳои таҳияшударо баҳогузори менамоянд. Оид ба қорҳои анҷомёфта дар техникаи «айрис-фолдинг» намоиш омода карда шавад.

Супориши хонагӣ. Дар технике аппликасия тўҳфаи табрикоӣ би-созед.

Дарсҳои 1–3 Фаслҳои сол дар санъати тасвирӣ. Кӯҳҳои Қирғизистон

Мақсади дарсҳо:

- шинос кардан бо расмҳои рассомони машҳури жанри пейзаж;
- ташаккул додани маҳорати тасвир кардани пейзаж, омӯзондани малакаҳои тасвир, то ин ки азамат ва зебогии кӯҳҳои қирғизифода гардад;

- завқи бадеӣ ва мавқеи эҷодӣ ҳангоми иҷрои пейзаж такмил дода шавад;

- муҳаббат нисбат ба табиат, ба кишвари азиз тарбия карда шавад.

Намууди дарс: такрори мавзӯҳои гузашта ва мустақамкунӣ, дарси ташаккули маҳорат ва малака.

Методҳои дарс: суҳбат, саволҳо-ҷавобҳо, намоиш.

Маводҳо ва ҷиҳоз: намоиш бо тасвирҳои пейзажҳои С. Чуйков, Г. Айтиев, А. Игнатев, Л. Илина, лаҳзаи мусиқии «Сентябр. Шикор»- и П. Чайковский аз силсилаи «Фаслҳои сол»; пейзажҳои И. Остроухов, И. Левитан ва ғ.; плакатҳо бо тасвири перспективаи хаттӣ ва ҳавой; кори хонандагон; қаламҳо, қоғаз, рангҳои акварел, мӯқаламҳо, лавҳачаи рассомӣ, банкачаҳо бо об.

Равиши дарс:

1. Лаҳзаи ташкилӣ. Саломдиҳии тарафайн. Муаллим омодагии синфро ба дарс, мавҷудияти лавозимоти заруриро месанҷад. Хонандагон ҷойҳои худро ишғол мекунанд. (Рӯҳияи муассири мусбат ба дарс, ангега дар низоми кор).

2. Такрори маводи омӯхташуда.

Истифода бурдани мултимедия барои баланд бардоштани завқ нисбат ба таълим.

Кори рассомони машҳурро дида мебароем.

Шумо дар расмҳо чиро мебинед? Расмҳое, ки дар он табиат тасвир шудааст ба кадом жанри зинданигорӣ тааллуқ дорад? (Пейзаж).

Рассом барои тасвири кўҳҳо кадом маводҳо бадеӣ ва кадом рангҳоро истифода намуд? (Асосӣ ва иловагӣ, дилнишин ва сард ва ғ.).

Акнун ба расмҳои зерини рассомон С. Чуйков ва Г. Айтиев нигаред. Дар расмҳо чӣ тасвир шудааст? Шумо ба ин расмҳо чӣ ном мегузоштед? Расмҳои рассом Г. Айтиев «Роҳ ба сӯи кӯҳ» ва рассом С. Чуйков «Яйлоқи тирамоҳӣ» номида мешавад. Бачаҳо, бигӯед, чаро рассом ба расмҳои худ чунин ном гузошт? Расмҳои мазкур чӣ гуна рӯҳия медиҳад? Ранги кӯҳҳо чӣ гуна аст? Инак, ин расмҳо чӣ гуна умумият доранд?

Тест

1. Асарҳои бадеие, ки такрори якдигаранд.
 - а) Нусха;
 - б) асл;
 - в) нусхаи чопӣ;
 - г) нусхаи асл.
2. Шаффоии рангҳо чиро ифода менамояд?
 - а) нафосат;
 - б) қиддият;
 - в) мушкилӣ;
 - г) хирагӣ.
3. Барои лавҳачаи рассомӣ чӣ истифода бурда намешавад?
 - а) коғази ғафс;
 - б) оргалите, ки ба он сири сафед давонда шудааст;
 - в) табақи сафолӣ;
 - г) масолех.

Мафҳумҳои асосӣ: *низом, тазод, оҳанг.*

Низом, мутаносибӣ – калимаи юнонӣ буда, дар соҳаи санъати тасвирӣ такрор, табдил додани ин ё он ҷузъиёти композитсионии асарро ифода менамояд. Ба маънои васеътар вай ба мутаносибии хоси қисмҳо ишора менамояд, ки боиси мавзунии қатъӣ мегардад. Низом ба воситаи тазодҳои гурӯҳҳо, андомҳо, ашёҳо, хатҳо, ҳаракатҳо, доғҳои рӯшноиву тирагӣ ва рангӣ зоҳир шуда метавонад.

Тазод – воситаест, ки зебогии ҷаҳонро дар ягонагӣ, мутобиқатӣ, ҳушоҳангии тамоми шаклҳои он ифода менамояд. Тазод ҳангоми муқоиса кардани бузург ва хурд ба вучуд меояд. Ҳангоми муқоисаи

рангҳои тибқи равшанӣ гуногун, тобиши рангӣ ва серӣ тазоди рангӣ ба вучуд меояд.

Оҳанг, мисли тазод, дар шакл, андоза, ҳаракат, конструксия, равшанӣ, ранг зоҳир шуда метавонад. Мутаносибии расм ва варақи коғаз боиси оҳанги фармоишӣ, аммо шабоҳати рангҳо ва тобишҳо дар ранг, боси оҳанги ранг мегардад.

Ба даври рангҳо нигаред, рангҳоеро номбар кунед, ки ба анвои рангҳои сард шомил аст. Кадом ба дилнишин? Анвои рангҳои дилнишин: гармӣ, нури офтоб, шодӣ, хурсандӣ (ин рангҳо офтобро дӯст мдоранд). Анвои рангҳои сард: оромӣ, ғам, андешамандӣ.

Пас аз такрор мо бо шумо ба дарс таваҷҷӯҳ мекунем. Имрӯз мо бо шумо шиносии амиқро бо жанри санъати тасвирӣ «пейзаж» идома медиҳем.

Пейзаж – тасвир ягон маҳал: дар зинданигорӣ ва графика – жанре, ки табиатро инъикос менамояд, (аз фаронсавӣ. – давлат, маҳал).

Ҳар расом пейзажро бо завқи худ тасвир менамояд, ба он маъноӣ муайян медиҳад. Рассомон дар пейзаж рӯҳияро инъикос менамоянд: эҳсоси андӯх, ғам ва шодӣ.

Дар табиат, мисли инсон, рӯҳияи гуногун буда метавонад. Вай метавонад фараҳбахш ё ғамангез, ором ё ғазабнок бошад. Рассом рӯҳияи табиатро эҳсос ва ифода карда метавонад.

Рӯҳияи табиатро дар расмҳо ва рӯҳияи шахсии худро ба таври гуногун маъноӣ ифода кардан мумкин, масалан, бо ёрии рангҳо.

Дар тӯли ду дарс шумо огоҳ мешавед, ки расмҳо дар бораи чӣ «нақл мекунанд». Шумо мефаҳмед, ки рассом дар асари худ чӣ гуфтан меоҳад. Шумо ифода кардани афкор, эҳсосот ва кайфияти худро дар тасвир ёд мегиред.

Аксари пейзажҳо, ки аз ҷониби зинданигорон офарида шудаанд, ҳамеша ғояҳо, нияти рассомро ифода менамоянд. Эҷодиёти рассомон қирғиз С. Чӯйков, Г. Айтиев, А. Игнатев, Л. Илина ва ғ. Хоҳиши умумии нишон додани зебогии марзи ҳешро муттаҳид намуд.

Дар олам ҷойҳои муъҷизасор, ки бо зебогии худ ҳайратангезанд, кам нестанд. Яке аз чунин ғӯшаҳои зебо, нотақрори Замин Қирғизистон маҳсуб меёбад. Қирғизистон – мамлакати кӯҳӣ. Сарчашмаи дарёҳо аз баландкӯҳҳо оғоз меёбад, дар дараҳои серхарасанг бошиддат оби сафедкафк ҷӯш мезанад. Оби ин дарёҳо ҷунон мусафроянд, ки дар қаъри онҳо сангрзаҳои гуногун ба чашм мерасанд. Ҳавои бо бӯйи

алафҳо муаттар аст. Гулҳо дар тамоми Қирғизистон мерӯянд. Қабати барфу ях дар баландкӯҳҳо, ки ҳатто дар гармои тобистон об намешавад, пирах номида мешавад. Кӯҳҳо баланд, миёна ва паст мешаванд. Кӯҳҳои аз ҳама паст пуштаҳо номида мешаванд. Кӯҳҳои ҳастанд, ки дар як қатор тўл кашидаанд, гӯё ба ҳамдигар часпидаанд. Чунин тарзи ҷойгиршавӣ қаторкӯҳ номида мешавад. Дар ҳар қаторкӯҳ қуллаҳои худ ва харсангҳои қадамногузар мавҷуд аст. Дар байни кӯҳҳо хамиҳо ва даштҳои байникӯҳӣ ҷой мегиранд. Тангҳои танг ва чуқри байни кӯҳҳо дараҳо номида мешаванд, ҷойҳои паст дар қаторкӯҳ – ағба. Кӯҳи баландтарин – «Қуллаи Ғалаба», баландии он 7 439 м.

Отечество моё дорогое

Под ясным небом, дар снежных калпаках
Величием восходит Ала-Тоо,
И светятся лучи дар моих руках
От радужного солнца золотого.
Я обнимаю милый край –
Хребты, ущелья, реки ва долины,
И свой кыргызский милый край,
И милое лицо моей любимой.
Здесь брови гор устремлены дар зенит,
На грудь холмов подоблачные тени
Ложатся плавно, и тепло хранит
Моей земли моё родное племя.

Т. Байзаков

Кори амалӣ

Инак мо бо шумо ба хотир овардем, кадом рангҳои дилнишин, кадомашон сард номида мешаванд. Ба хотир овардем, ки пейзаж чист. Вақти оғози кори амалӣ фаро расид.

Имрӯз мо пейзажи кӯҳҳои қирғизро тасвир хоҷем кард.

Ва ҳоло шумо бояд кори эҷодиро анҷом бидиҳед.

(Кори марҳалави ро шарҳ диҳед)

Дар экран – намунаҳои кори марҳалавӣ ва пейзажҳои дигари кӯҳҳои қирғиз.

Санҷиши донишҳои андӯхта:

- а) ҷойгиршавии варақ (амудӣ, уфуқӣ),
- б) тирукамон чанд ранг дорад (ҷойгиршавии марҳалавӣ),
- в) рангҳои сард, рангҳои дилнишин (тафовут).

Варақро барои расмкашӣ дар ҳолати уфуқӣ гузоред. Ҳангоми тасвир кардани табиат нақши расми омодагӣ, ангора муҳим аст. Ангора – мусаввадаи пешакӣ, зуд тасвир кардани чизе. Ба қорҳои омодагии расми пейзаже, ки дар муддати кӯтоҳ ба ҷо оварда шудааст, талаботи зерин пешниҳод карда мешавад: объекти табиат чӣ қадар дур қарор дошта бошад, вай ба макони тасвир таъсири бештар мерасонад.

1. Хатти уфуқро мегузаронем (ҳудуди байни осмону замин).

2. Дар хатти байн бо хатҳои борик суоби кӯҳҳои дурро тасвир менамоем.

3. Ашёҳои наздик ҷойгиршуда, суроби ашёҳоро бо хатҳои қач тасвир кардан мумкин.

4. Ашёҳое, ки дар масофаи дур ҷойгир шудаанд, бо хатҳои борик, масофаи наздикро бо хатҳои ғафс мекашем.

5. (Манзари мусиқӣ дар вақти кори хонандагон)

Кори амалӣ дар ранг

Ҳангоми тасвир кардани табиат мо тағйироти қувваи рангҳоро мушоҳида менамоем, яъне равшанӣ ё тирагии онро вобаста ба тано-суб ва серии рангҳо фарқ мекунем.

Серии ранг – дараҷаи равшании рангҳо – расми табиат дар нимаҷӯз нисбат ба субҳ ё шом равшантар аст. Қабл аз муайян кардани ҳулосаи ранг ҳангоми тасвир намудани табиат, тано-суби рангҳоро ошкор кардан зарур аст. Масалан: осмон нисбат ба замин тобонтар ва равшантар аст. Ҳаморӣ нисбат ба хамиҳои кӯҳ равшании бештар дорад, чунки нурҳои офтоб ба ҳамворӣ рост, дар хамиҳо бошад, – таҳти кунҷ меафканад.

Биёед чамъбаст мекунем: рангҳои дилнишин ва сард рӯҳияи гуногун. Рангҳои дилнишин бештар ба хурсандӣ, хурраамӣ монанданд, рангҳои сард бошанд тахайюлӣ, асроромезанд. Рангҳои дилнишин ва сардро яқҷоя кардан мумкин.

Ранг инчунин «дур рафта» тағйир меёбад, рангҳо равшан мешаванд, ба онҳо ранги сард илова мегардад. Дар хатҳои уфуқӣ рангҳо бештар равшананд, тамоми ашёҳои норавшан инъикос ёфтаанд, бидуни ифодаи ҳаҷм. Ин фазоро ифода менамояд ва перспективаи ҳавой номида мешавад. Ҳамаи он чизе, ки ба мо наздик аст, дар нақшаи пеш, бо рангҳои дилнишину равшантар ва дақиқ тасвир карда мешавад.

- дар кори худ чиҳати тасвир кардани ягон вақти шабонарӯз кӯшиш намоед, зимнан лавҳачаи рассомии рангҳои муносибро истифода намоед.

(Манзари мусиқӣ дар вақти кори хонандагон).

Муаллим тамоми аёниятро аз тахтаи синф мегирад.

Дар вақти иҷрои қисми амалӣ аз ҷониби хонандагон муаллим кори инфиродиро дар интихоби рангҳо ва тартиб додани тобишҳо баргузори менамояд, композитсияро дақиқ месозад. Дар раванди кор муаллим слайдҳоро бо расмҳои пейзажи худӣ тағйир медиҳад.

Намоиши тартиби иҷрои кор.

- Таваҷҷуҳ намоед, ки қариб дар тамоми тасвирҳо, бале айнан кӯҳҳо ва водиҳо бо фазои кабудча ихота шудаанд: ин барф ва осмон аст.

- ва аз ин лиҳоз мо бо шумо кӯҳҳо ва водиҳоро дар коғази ранга бо рангҳои кабуд ё осмонӣ тасвир хоҳем кард. Бо гуаш кор мекунем.

- Кӯҳҳо ва водиҳоро бо кадом ранг тасвир менамоем? *(Қаҳваранг, бунафшранг ё ранги сабз?)*.

- Барои кӯҳҳои дур гуаши сафедро омехта менамоем ва андак рангҳои қаҳва ё бунафшо илова мекунем ва тарҳи кӯҳҳоро тасвир месозем. Барои объектҳои алоҳида гуаши зард ё қаҳварангро мегирем ва онҳоро тасвир мекунем.

- Бо ҳамин гуаш тамоми тасвирҳое, ки дар қатори аввал ҷойгир шудаанд, кашидан мумкин.

- Дар баъзе ҷойҳо доғҳои начандон бузурги зардчатоб, моил ба қаҳваро мегузorem.

- Акнун ба мо тасвир кардани барф зарур аст. Барои ин мо гуаши сафедро гирифта, дар баъзе ҷойҳо, дар қуллаи кӯҳҳо, барфро тасвир менамоем.

- Ҳамин тавр кӯҳҳо ва водиҳоро тасвир кардем.

Мустаҳкамкунӣ.

- Корро аз кучо оғоз менамоем? *(ҳолати варақро интихоб менамоем ва ҳудудҳоро муайян месозем).*

- Тасвирро аз чӣ оғоз менамоем? *(Аз хатҳои уфуқӣ).*

- Сипас чиро тасвир мекунем? *(Кӯҳҳо ва водиҳоро).*

- Дар анҷом чиро тасвир мекунем? *(Қатори аввал пейзажро).*

Ҷамъбасти дарсҳо:

- Низом чист? *Ҷавоб:* такроршавӣ ё табдил додани ҷузъҳои тасвиршаванда.

- Оҳанг чист? *Ҷавоб:* тафовути андак намоёни байни рангҳо.
- Тазод чист? *Ҷавоб:* тағйироти рангҳо бо таъсири рангҳои дигари атрофи он.

- Бубинед, кадоме аз шумо пейзажҳои зебо тасвир намудед. Расми киҳо ба шумо бештар писанд омад?

- Шумо имрӯз чиро омӯхтед?

- Шумо баори худ чӣ чизи навро донистед?

- Кӯҳҳо ва водиҳо аз дур чӣ тавр ба назар мерасанд?

- Оё шумо аз коратон хушҳол ҳастед?

- Кӯшиш намоед он чизеро, ки дар дарс шунидед ва дидед.

- Акнун итбқи корҳои иҷрошуда самотаҳлилро ба ҷо меорем.

Аз корҳои шумо мо беҳтаринашро барои намоиш интихоб менамоем (намоиш ва баҳогузориҳои корҳо).

Супориши хонагӣ: таҳия намудани ангораи аз ҳама зебои гӯшаи диёри азиз.

Дарсҳои 4–5

«Ҳайвони дӯстдоштаи ман» – дар жанри анималистӣ. Симметрия ва асимметрия дар санъати тасвирий

Мақсади дарс:

- дида баромадани хусусияти шакли ҷисми баъзе ҳайвонот ва пайдарпайии тасвири онҳо.

- инкишоф додани тасаввуроти биниш, мушоҳидакорӣ ба одатҳои ҳайвонот, шинос шудан бо рассомони анималист;

- ба кӯдакон омӯзондани тасвири ҳайвонот бо ифодаи таносубҳо, пайкараҳои ҳаҷмдор, сохт ва тобишҳои ранги пашм;

- омӯзондани муҳаббат нисбат ба ҳайвонот, шавқ ба гуногунии олами табиат ва муносибати эҳтиёткорона нисбат ба он.

Намуди дарс: ташаккули донишҳо ва малакаҳо.

Методҳои дарс: суҳбат, саволҳо-ҷавобҳо, намоиш.

Ҷиҳоз: ҷадвалҳои методӣ (таносуби ҳайвон ва пайдарпайии иҷрои расм); бозичаҳо, аксҳо; қаламҳо, рангҳои акварел, мўқаламҳо ва банкачаҳои обдор. Намоиши асарҳои Е. Чарушин, Митурич, Е. Рачев, В. Лебедев, расмҳои хонандагон.

Мафҳумҳои асосӣ: *симметрия, асимметрия.*

Равиши дарс:

Лаҳзаи ташкилӣ.

Кор тибқи мавзӯи дарс.

Нақл дар бораи жанри анималистӣ ва рассомон-анималистҳо.

Олами ширхӯрон бо боигарӣ, зебогии худ ва гуногуншаклӣ мафтун менамояд.

Ҳаёти инсон ҳамеша бо ҳайвонот робитаи ҷудонашаванда дорад ва ҳанӯз аз қадимулайём аввалин тасвирҳои ҳайвоноту паррандаҳо пайдо шудаанд.

Дин ва маросимҳои динӣ ба инкишофи эҷодиёти бадеӣ нақши ҳудро гузоштанд: дунёи қадим ба мо бар замми образҳои аҷоибӣ таъсирбахши ҳайвонот образҳои рамзӣ таҷассуми ягонагии ҳайвон ва инсонро боқӣ гузошт.

Ҳайвонот на танҳо манбаи ҳастии моддии инсон, балки воситаи инкишофи маънавии ӯ, таҷассумгар ва такмилдиҳандаи зебӣ мегардад. Образи ҳайвон дар санъати тасвирӣ ба мақоми хос соҳиб мегардад. Жанри ҷудогонае пайдо шуд, ки *анималистӣ* ном гирифт.

Рассомоне, ки ҳайвонотро тасвир мекунанд, *анималист* номида мешаванд.

Бисёр рассомон дар жанри мазкур фаъолият менамоянд.

- Рассомоне ҳастанд, ки барои онҳо ҳайвоноту паррандагон-қаҳрамонҳои асосии расмҳо ва тасвирҳо. – Онҳоро чӣ ном мегиранд? Анималистҳо. Калимаи «анималистӣ» аз калимаи латинии *animal* гирифта шуда, маънояш «ҳайвон» мебошад. Олами ҳайвонот гуногунӣ ва зебогии беохир дорад. Аммо тасвир кардани ҳайвонот кори сахл нест.

- Чаро?

Барои он ки ҳайвонот ба таври махсус қарор гирифта наметавонанд.

- Ба анималист зарур аст, ки аз таҳти дил одату хислатҳои ҳайвонотро назорат кунанд ва биомӯзад.

Рассом кори ҳудро аз иҷрои мусаввадаҳо, ангораҳо ва лавҳаҳо аз рӯйи асли ҳайвонот, паррандаҳо, моҳиҳои зинда ва ғ., оғоз менамояд, иҷрои қорҳои давомдорро бошад, одатан аз хӯсаҳои ҳайвонот ё тибқи акс оғоз менамояд.

Рассомон-анималистҳо кӯшиш менамоянд на танҳо ба шабоҳати зоҳирӣ ноил гарданд, балки дар расмҳо хислати хоси ҳайвону паррандаи тасвиршавандаро инъикос менамоянд, симои ҳайвонро ифода мекунанд.

Мафҳумҳои асосӣ:

Симметрия – калимаи юнонӣ буда, маънояш мутобиқат, мутаносибии сохт (шапалакҳо, гул, заранг).

Асимметрия – агар дар ашё ё пайкара қузьҳои симметрия набоянд.

Тест

1. Даври рангҳо чиро ифода менамояд?
а) омезиши рангҳо; б) тақсимои мўқаламҳо;
в) ҷойгиршавии пайдарпайи рангҳо; г) торикӣ.
2. Номи рангҳои шаффофро биёбед.
а) сурх; б) кабуд; в) сафед; г) сабз.
3. Аз кадом пашми ҳайвон мўқалам сохтан ғайриимкон аст?
а) санҷоб; б) силовсин; в) гурба; г) заргӯш.

Кори амалӣ

Рассомони зиёд дар эҷодиёти худ ба тасвир кардани гурбаҳо дучор меоянд. Зимнан онҳо гурбаҳоро ба таври гуногун тасвир менамоянд. Мо ҳайвонотро тасвир хоҳем кард ва онҳо дар тасвири шумо ҳам тибқи ранг ва тибқи андозаҳо гуногун мешаванд. Дар тасвири баъзеҳо онҳо дароз кашидаанд, дар баъзеҳо нишастаанд, аммо асосан, онҳо аз рӯи хислат гуногун мешаванд: хурсанд, ҳалим, бадқаҳр, танбал, меҳрубон, чақон ва ғ. Хислати ҳайвонро чӣ гуна метавон ифода кард? (Тавассути ҳаракат ва шакли ҷисми чолок ва қаиш, бузург ва лаванд). Ба воситаи таносуб: андозаи сар – бузург ва хурд; панҷаҳои дароз ва кӯтоҳ; чашмони калон ва хурд. Ба воситаи қузьиёти ифоданок: жўлидамӯй ё пашми силиқ, шакли гўшҳо, чанголҳо, мўйлабҳо ва ғ.

Кор аз рӯи супориш

Ҳайвонро зимни нишон додани хислат ва кайфияти ӯ тасвир намоед: хурсанд, чолок, таҳдидкунанда, тарсончак.

Марҳалаи асосии кори рассом-анималист аз рӯи тасвири ҳайвон, парранда:

- 1) таҳлили шаклҳои асосӣ, қисмҳои бадан;
- 2) дақиқ кардани назокати ҳаракат. Ҳаракатҳои хос;
- 3) шиносӣ бо рафтор усулҳои ҳаракат;
- 4) хусусиятҳои намуди зоҳирӣ (пўст, мўйина, болҳо)
- 5) омӯзиши муҳити зист.

Кори инфиродӣ бо хонандагон. Таҳлили ғалатҳои умумӣ (бо ёрии корҳои хонандагон, нақшаю қадвалҳо дар рӯйи тахтаи синф, шарҳу эзоҳ ва таҳлили шифоҳӣ). Дақиқ кардани шакл, ҳаракат.

Пеш аз он ки мо ба иҷрои раҷотҳои оғоз кунем, методи «мӯқалами хушк»- ро ба хотир меорем. Бо ёрии ин метод тамоми ҳайвоноти мо серпашм ва нарм мешаванд.

«Мӯқалами хушк» – техникаи универсалӣ, чизе байни зинданигорӣ ва графика, кор бо истифодаи мӯқаламҳои дурушт, ки тавассути онҳо ба коғаз нисбат ба об бештар рангҳо кашида мешаванд, иҷро мегардад.

Муаллим ҳангоми баён дар тахта бо бӯр расм мекашад.

Лаҳзаҳои муҳим ҳангоми тасвир кардани чашм:

- чашми ҳайвонот одатан мудавваранд;
- гавҳараки чашм васеъ, танг, гуногуншакл буда метавонад;
- партав бояд нисбат ба рӯшноӣ илова карда шавад;
- аз чашмон рӯҳияи расмҳои яклухт вобаста буда метавонад: ҳузнангез, хушҳол, ҷангҷӯ, ҳалим ва ҳоказо.

1. Баёни муаллим бо намоиши тасвир дар тахтаи синф ҳамроҳӣ мегардад.

Дар рӯйи коғаз суробҳои андак намоёнро бо қалам тасвир мекунем; хатҳои бояд ба таври зарурӣ борик бошанд, яъне қабати рангҳо ба қадри кофӣ шаффоф бошанд ва хатҳои ғафс ба воситаи он равшан шуда метавонанд. Дар ин марҳала кӯшиш менамоем аз хатпока истифода набарем, чунки ҳангоми зер кардан (пок кардан) рангҳо метавонанд ғурӯша пайдо кунанд.

2. Вақте таносубҳои умумӣ пок шудаанд, ба воситаи рангҳо ба тасвир кардан шуруъ менамоем.

Ранги заруриро интиҳоб мекунем. Муҳим аст, ки мӯқалам феълан хушк бошад. Агар дар мӯқаламҳои рангҳо ниҳоят кам боқӣ бимонад, равандро метавон якҷанд маротиба такрор намуд. Агар ранг ниҳоят зиёд бошад, вай метавонад тамоми корро вайрон кунад. Ба мӯқалам каме ранг мемолем ва бо он якҷанд маротиба ба лавҳачаи рассомӣ мемолем (истифода бурдани коғаз мумкин), то ин ки ранг ба пашми мӯқалам баробар ҷой гирад. Сипас ба расмҳои мегузарем, бо раҳҳои наҷандон калон ранг мемолем. Тадриҷан, мисли молидани ранг ба коғаз (аммо бидуни паҳши саҳт), тобишро интиҳоб намоед, зимнан аз умумӣ ба коркарди пурраи ҷузъиёти бештар хурд гузаред.

Чамъбасти дарс

Корҳои иҷрошуда таҳлил карда мешаванд. Баҳогузорӣ, зимни он ақидаи хонандагон ба назар гирифта мешавад.

Баҳо гузошта мешавад.

Супориши хонагӣ:

Таҳия кардани ангора бо тасвири ҳайвони ваҳшӣ, ки дар маҳалли шумо зиндагӣ мекунад.

Дарсҳои 6–7

Пейзажи «Тирамоҳи дер».

Фазо ва перспективаи хаттӣ, паҳншавии рӯшноӣ

Мақсади дарс:

- инкишофи мушоҳидакорӣ ва таваҷҷуҳ, тафаккури мантиқӣ; такмил додани маҳорат ва малакаи инъикос дар расми мавзуоти ҳодисаҳои табиӣ;

- омӯзондани тасвири ашёҳо бо риояи қоидаҳои перспектива;

- тарбияи муҳаббат ба табиат ва асарҳои санъат.

Чиҳоз: нусхаи чопии расмҳои рассомон: И. Левитан «Тирамоҳи заррин» ва дигарон. Намоиши «Тирамоҳи тира», «Тирамоҳи дер», «Тирамоҳи сербориш». Лавҳаҳои шохчаҳо ва дарахтон. Мусиқии П. И. Чайковский «Фаслҳои сол», шеър.

Намуди дарс: мустаҳкамкунии донишу малакаҳо.

Методи дарс: сӯҳбат, кори мустақилонаи эҷодӣ дар асоси намунаҳо.

Мафҳумҳои асосӣ: *перспективаи хаттӣ.*

Равиши дарс

Лаҳзаи ташкилӣ.

Дарс аз сӯҳбат дар бораи зебогии табиат оғоз меёбад.

- Одамон дар ҳаёт мешавад, ки пай набаранд, зебогии шакли дарахтон, омезиши мавзунӣ рангҳои табиатро дида натавонанд. Аммо ҳастанд нафароне, ки зебогии табиатро дида метавонанд. Инҳо рассомон, шоирон, мусиқачиён. Онҳо метавонанд на танҳо зебогии ҳаётро бубинанд, балки эҳсосоти худро дар шакли бадеӣ ва ифода кунанд, илова бар ин дигаронро ба чунин зебогӣ ошно намоянд.

Ба хотири он ки кўдаконро ба фаъолияти эҷодӣ ҳидоят намоем, воситаҳои техникии омўзиш истифода бурда мешаванд: мусиқӣ, порчаҳо аз сурӯдҳо дар васфи тирамоҳ.

- Тирамоҳ мавсими ниҳоят зебо. Шоирони зиёд бахшида ба ин фасли сол шеърҳо эҷод кардаанд. И. Бунин, ҷангали тирамоҳиро мушоҳида карда, ба зебогии он мафтун гардид.

- агар мо ба сайри табиат баромада, ба дурӣ назар афканем, он гоҳ мебинем, ки дар ҷойи дур замин ба охир мерасад ва осмон сар мешавад. Биёед, хатеро ба хотир меорем, ки заминро осмонро ҷудо месозад, онро хатти уфуқ меноманд. Хатти уфуқ аз маҳалли қарордошти мо вобаста аст. Мо чӣ қадаре баландтар қарор дошта бошем, хатти уфуқ ба назарамон баландтар менамояд ва баръакс.

Пейзаж – тасвири ягон маҳал дар зинданигорӣ ва графика.

Ҳангоми тасвир кардани табиат нақши расми омодагӣ, ангора муҳим аст. Ангора – мусаввадаи пешакӣ, аксар хوماкӣ, ки мақсади асари бадеиро мустақкам месозад.

Таассуроти худро тибқи тасвирҳои дидаатон тавсиф намоед.

Акилбеков Сабирбек Мамбетсадиқович (солҳои 1914–1968) – рассом-пейзажнигори боистеъдод. Омўзишгоҳи академикии Маскавро хатм намудааст. Дар расмҳои Сабирбек Акилбеков анвои рангҳо ботамкинанд, аммо бо тобишҳои мураккаб сохта шудаанд, пейзажҳо тибқи обурангу нарм ва мавзунанд. Манзараи «Дар саҳроҳои Қирғизистон» (соли 1953) – қуллаи эҷодиёти ӯ дар ин давра. Дар ин асар бо мушоҳидакории зинда хусусияти ҳаёти деҳқонӣ ифода ёфтаанд, кори колхозчиён дар саҳроҳо, омезиши рангҳои зарди гандуми пухта, осмони нарми кабуд ва доғҳои сурхи равшани либоси колхозчиён мутобиқати рангҳои фараҳбахшро ба вуҷуд меорад.

Асарҳои ӯ дар Осорхонаи миллии санъатҳои тасвирии Қирғизистон ба номи Г. Айтиев, инчунин дар Нигористони Давлатии Третьяковский, дар осорхонаҳои ИДМ мавҷуданд.

Исҳоқ Илич Левитан (солҳои 1860–1900) – рассоми машҳури рус, пейзажнигор. Дар расмҳои ӯ – «Тирамоҳи заррин», «Март», «Обхезӣ», «Сояҳои шомгоҳӣ» ва ғ. табиати рус тасвир шудааст, ки дар онҳо тамоми тобишҳо ва хусусияти табиат ифода ёфтаанд. Расмҳои ӯро метавон дар Нигористони Давлатии Третьяковский дид.

Тест

1. Расмҳи «Тирамоҳи заррин»- и И. Левитан ба кадом жанр марбутанд.

- а) ҷангӣ;
- б) анималистӣ;
- в) пейзаж;
- г) натюрморт.

2. Ҳангоми эҷоди кадом расмҳо хати уфуқӣ истифода бурда мешавад?

- а) санъати ороишию амалӣ;
- б) ҳайкалтарошӣ;
- в) пейзаж;
- г) портрет.

3. Мусаввада чист?

- а) низом;
- б) ҳаҷм;
- в) шакл;
- г) тасвири дар муддати кӯтоҳ иҷрошуда.

Моҳирона истифода бурдани мўқалам, ранг мумкин аст, аммо тасвир қардани расми хуб ҳеҷ гоҳ муяссар намешавад, агар расом – мусаввири бад бошад. Сабаби расми нобарор аксар сохти нодурусти перспектива буда метавонад. Маҳз ба ҳамин мавзӯ дарси мо бахшида мешавад. Аксар одамон онро мурақаб меҳисобанд, барои он ки вай бо геометрия робита дорад. Аммо это аслан чунин нест. Муҳимаш – дарқ қардани принципҳои асосии мавзӯҳо.

Қонунҳои перспектива бобати тасвир қардани олами сеченака дар ҳамвори дученакаи коғаз ё катон имкон медиҳад. Дар асрҳои миёна ва қадим расмон ҳангоми расмкашӣ танҳо ба таҷрибаи мушоҳидаи худ ба объектҳо таъя мекарданд ин лиҳоз шакли иин объектҳо аксар ниҳоят аҷоиб ҳосил мешуданд. Олимони даврони Таҷаддуд нисбат ба ин мушкилот қиддитар муносибат қарданд ва, оқибат, меъмори итолиёвӣ Брунеллески қонунҳои асосии перспективаро кашф қард, ки тибқи онҳо расмон то ин рӯз фаъолият менамоянд.

Бале, пейзажро тасвир қардан мумкин, ба перспектива рағбати махсус нақарда, танҳо ба назари чашм умед баста. Мушкилот бо

тасвирҳои объектҳои, ки онҳо бо дастони инсон бунёд шудаанд, дучор мегардад ва шаклҳои дақиқи геометрӣ доранд.

Мафҳумҳои асосӣ: *перспективаи хаттӣ.*

Калимаи перспектива дар тарҷума аз лотинӣ айнан «сар то по мебинӣ»- ро ифода менамояд.

Перспектива – илмест, ки қонунҳои сохти хаттии тасвири ашёҳоро мавриди дурии гуногуни онҳо нисбат ба назоракунанда мавриди омӯзиш қарор медиҳад.

Мафҳуми перспектива ба ҳодисае асос мегирад, ки ашёҳои дур тибқи андозаҳо нисбат ба асл ба назар хурд метобанд.

Перспективаи ҳавой дар тамоми пейзажҳо инъикос ёфтааст. Мо мебинем, ки дар ҳамаи расмҳо манзараи пеш дақиқ тасвир ёфтааст, ҳатто баргчаҳои тасвирёфта, манзараи дур бошад, ранг ом обобщенно инъикос ёфтааст ва бо пардаи тунук пӯшонда шудааст.

Перспективаи хаттӣ инчунин ба нишон додани фазо ёрӣ медиҳад. Ашё чӣ қадар наздик бошад, ҳамон қадар бузургтар, муфассалтар, тазодноктар. Чӣ қадар дур бошад, ҳамон қадар хурд, умумӣ, шаффоф.

Моҳияти перспективаи хаттӣ маҳз аз ҳамин иборат аст.

Асоси перспективаи хаттӣ аз дидан тавассути як чашм, назари хоси фотографӣ иборат аст. Аммо намудҳои дигари перспектива низ мавҷуд аст, вақте, масалан, ашё ба воситаи ҳар ду чашм дида мешавад ва гӯё бо назар аз ду ҷониб ихота мегардад. Дар ин ҳолат таассуроти бештар пурҳаҷм, ҳақиқӣ ҳосил мешавад. Чунин намуди перспектива баръакс номида мешавад.

Аммо ба ҳар ҳол саводи асоии тасвириро перспективаи хаттӣ ташкил дод, перспективаи баръакс бошад, бо якчанд нуқтаи назари он дархости камтар дорад. Ин барои он рӯй дод, ки чӣ қадаре мо ашёро дуртар гузorem, стереотаъсири биниш ба варианти аввал бештар наздик мешавад (биниш тавассути як чашм). Ҳамин тариқ ҳар ду перспектива барои мавҷудият ҳуқуқ доранд.

Мо бо шумо қоидаҳои тасвири ашёҳоро дар перспективаи хаттӣ хоҳем омӯхт.

Таърифи мафҳуми «уфуқ».

Нуқтаи назар, дараҷаи биниш, ки бо он рассом тасвири сюжетро ба худ тасаввур менамояд, ҷойи хатҳои уфуқӣ дар расмҳои инчунин барои ифоданокии композиция аҳамияти муҳим доранд.

Ҳолатҳое кам нестанд, вақте рассом, корҳоро аз рӯйи расмҳо анҷом дода, ногоҳ ошкор менамояд, ки «дар он чизе намерасад» ва бинобар он кор ёро қаноатманд намекунад. Ин чунин маъно дорад, ки баъзан ташкили сатҳи ҳамвор вайрон мешавад ва баъзе аз як сатҳ, дигаре аз сатҳи дигар нишон дода шудаанд, яклухтии фазо эҳсос намегардад.

Ҳолатҳое мешаванд, ки рассом объектҳоро маҳз аз ҳамин нуқтаҳои назар, бо завқи паст, тавре ҳалли мавзӯҳо тақозо менамуд, начандон дуруст тасвир намуд. Хати уфуқӣ ин ҳолатҳо нақши ниҳой мебозад. Вай ба эҷоди композитсияе имконият медиҳад, ки он мақсади ғоявии рассомро равшантар ошкор менамояд ва боиси мулоҳизаҳои бештар амиқи бинанда мегардад.

Мутобиқ ба перспектива, уфуқи асли – ин ба таври оддӣ хатти уфуқӣ, ки дар сатҳи чашмони мо қарор дорад. Дар баҳр ё биёбон маҳз ҳамин хат уфуқ аст.

Муайян кардани хатҳои уфуқӣ.

Дар расми мазкур хати уфуқӣ тибқи хатҳои баҳр муайян карда мешавад. Агар баҳр набошад, мо хатти уфуқро тибқи хатҳои тасаввурӣ, ки дар сатҳи чашми назораткунанда қарор доранд, муайян мекардем (бо қаторнуқтаҳо нишон дода шудаанд). Дар ин ҳолат уфуқи асли бо дарахт, теппа панаҳ мешавад, бинобар он ёро ҳисоб кардан мебояд, аммо дар расми пешниҳодшуда хатти уфуқ ба хатҳои баҳр мувофиқат менамояд.

Ҳолати хатҳо уфуқӣ ҳамеша бо сатҳи доираи назари бинанда во-баста аст. Ва ниҳоят муҳим аст, то ки зимни муайян кардан аз хатти уфуқ дар қоғаз, шумо бифаҳмед, ки тамоми объектҳо дар рӯйи он баландтар аз сатҳи чашми бинанда, тамоми объектҳо бошанд, дар зери он – ба таври муносиб, пасттар ҷойгир шудаанд.

Аммо хатти уфуқӣ аз ҷониби рассом мутлақо тасодуфан интиҳоб карда мешавад, чунки мавқеи ҷойгиршавии он – воситаи қавӣ ва таъсирбахши композитсионӣ.

Нигаред ба ҷадвали «сохтани перспектива».

Дар тасвир аён аст, ки қатори сутунҳои амудӣ, ҳама дар як хат ва баландии якхела. Тавре шумо мебинед, андозаҳои сутунҳо бештар ва бештар хурд мешаванд ва дар кадом як нуқта комилан нест мешаванд. Ин нуктаро чунин – нуқтаи фуруд (НФ) меноманд. Агар сутунҳо дар сатҳи ҳамвор қарор дошта бошанд, нуқтаи фуруд ба хатти уфуқ дақиқ меафтад.

Инчунин мебинем, чӣ ҳодиса рӯй медиҳад, агар мо як хатро дар қуллаҳои сутунҳо, хати дигарро дар нуқтаҳои гузаронем, ки дар онҳо сутунҳои мазкур ба замин расанд. Ҳар ду хатҳо – хатҳои фуруд – қатъиян дар нуқтаи фуруд (НФ) пайваст мешаванд.

Дар ҷадвал нишон дода шудааст, чӣ тавр ин ҳисоб карда мешавад; пас аз кадом тамоми фосилаҳои камшаванда бояд сутунҳо тасвир карда шаванд, албатта, дар баробари тахмин кардани он, ки ҳамаи онҳо нисбат ба якдигар дар масофаи якхела қарор доранд. Баландии ҳар як сутун ду тақсими баробар мешаванд ва тавассути тамоми нуқтаҳои васатӣ хати рост аз байни сутуни дуюм гузаронида мешавад. Нуқтаи буриши ин хатҳо аз хатти поёни фуруд нуқтаи поёнии сутуни сеюм, яъне инчунин фосилаи байни онҳоро медиҳад.

Бубинед, рассом А. Гритсай қоидаи мазкурро дар расмҳои худ «Боғи тобигона» чӣ гуна истифода бурд.

Сохти мураккаби перспектива.

Акнун мебинем, кадом тартиб ба мо зарур аст, то ки ашёи бештар мураккаб тасвир намоем, дар ҳолати мазкур хонаи бомпӯш.

Дар расм бо хатҳои асосӣ ду девори аёни хона тасвир карда шудаанд. Ба воситаи нуқтаи буриши диагоналии девори канорӣ перпендикуляр гузаронида шудааст. Дар ин перпендикуляр нӯги наздиктарини тегаи бом қарор хоҳад гирифт. Зимнан таваҷҷуҳ намоед, ки перпендикуляр на ба воситаи маркази девор мегузарад, балки андак ба қунҷи рост кӯчидааст, нишебии дури бом тахминан ба нишебии ба мо наздиктарин мувозӣ аст, аммо танҳо тахминан.

Перспективаи объектҳои табиат.

Одатан падидаи перспективаро мо бо биноҳо, яъне объектҳои, ки шакли росткунҷа доранд, вобаста менамоем. Аммо бештари объектҳои табиат дорои чунин шакл нестанд! Бо вучуди ин маҳз ҳамин қоидаи асосии перспектива ҳамеша тағйирнопазир аст: дар баробари зиёд шудани масофа андозаҳои аёни ашёҳо хурд мешаванд.

Бештари рассомони ҷавон ба ин қоида риоя менамоянд, вақте дар рахтон, дарёҳо, пуштаҳоро тасвир менамоянд, аммо ҳангоми тасвир кардани абрҳо онро фаромӯш месозанд. Дар рӯзи тираи абрнок абрҳо, албатта, аз шакл маҳруманд, онҳо ба таври оддӣ омехта мешаванд, аммо вақте абрнокӣ тағйирёбанда аст, тарҳи онҳо ба назар мерасанд.

Масалан, абрҳои тӯдаро гирем. Онҳо одатан шакли гунбази баланд доранд, қисми поёнии онҳо бошад, нисбатан рост аст. Абрҳои мазкур

бо ҷуякҳои рост ба пеш расида мераванд ва дар дур хурд мешаванд. Аммо абрнокӣ чӣ гуна ки набошад, ҷуқурии заруриро, зимни риояи қонуни: «чӣ қадар дур бошад, ҳамон қадар хурд» сохтан мумкин.

Дар рассомони бетаҷриба аксар дар тасвири дарё мушкилот пайдо мешавад, охир дарёҳо ҳамеша печутоб меҳуранд, бинобар он ягон сохти геометрӣ ба кор намеравад. Дар ҳолати мазкур рассом комилан ба мушоҳидакорӣ ва назардиди худ умед мебандад.

Ақтуалӣ кардани донишҳои хонандагон.

Лавҳаи шифоҳӣ.

- Имрӯз дар дарс ба шумо кашидани расм дар мавзуи «Тирамоҳи дер» пешниҳод мегардад, ки дар он шумо тамоми донишҳои андӯхтаатонро истифода бурда метавонед. Бигӯед: ба кадом жанр расм дар мавзӯи додашуда тааллуқ дошта метавонад?

(Расм дар мавзуи «Тирамоҳи дер», ба жанри пейзаж тааллуқ до-
рад).

- Кадом намудҳои пейзажро шумо медонед?

(Пейзажҳо манзаравӣ, шаҳрӣ, индустриалӣ, лирикӣ буда метавонанд.)

Имрӯз шумо ҳама гуна намуди пейзажро интихоб карда метавонед, чунки шумо бояд ҳамон ғӯшаи кишвари азизро, ки бароятон бештар писандида аст ё барои маҳалли мо бештар хос аст, тасвир карда тавонед. Шумо барои расм кадом сюжетро интихоб мекунед? Дар он кадом рӯҳияро кӯшиши ифода кардан доред? (Ҷавобҳои хонандагон).

Тавсияҳо оид ба марҳалаҳои кор аз рӯйи расмҳо.

Корҳоро аз рӯйи расмҳо, чун ҳамешагӣ, аз мусаввадаҳо оғоз менамоем, зимнан варианти бештар муассири композитсияро ҷустуҷу карда, шакро интихоб менамоем. Дар ин марҳала истифода бурдани чорҷӯбае, ки онро дар маркази композитсионӣ мегузоранд ва ба ҷойи дигар мегузароранд, зимни тасҳеҳи композитсия хеле кӯмак мерасонад. Ҳамин тавр шумо барои худ макони ҷойгиришавии уфуқро ҳал карда метавонед.

Уфуқи баланд ба расм барои манзараи пеш бештар ҷой медиҳад, масофаро зиёд мекунад, ба расм пурмазмунӣ мебахшад. Ҳангоми уфуқи паст фазои калони кушодаро тасвир кардан мумкин. Уфуқи паст эҳсос кардани осмон, баландӣ, ҳаворо медиҳад.

Пас аз он ки сӯпоиши мазкури композитсиониро ҳал мекунед, все таносуби расм, риояи қоидаҳои перспективаи хаттиро ҳатман

бисанҷед. Барои ин хатҳо уфуқӣ, хатҳо фуруд, нуқтаҳои фуруд кашед. Агар расми шумо дуруст тасвир шуда бошад, набояд ягон ихтилоф бошад, дар ҳолати дигар онҳо бетаъхир ошкор мегарданд. Албатта, расомони таҷрибадор дар ҳолати мазкур ба назардиди худ умуд мебаранд, аммо ҳатто онҳо баъзан барои худ санҷиш созмон медиҳанд.

Тавачҷуҳ: фаромӯш насозед, ки тамоми сохт бо хатҳои ниҳоят бориқ ба ҷо оварда мешавад, ки онҳо баъдан аз даруни ранг равшанӣ намегузаронанд.

Супориши 1. Машқоро оид ба сохти перспективаи ашёҳои шаклашон содда ба ҷо оред.

Супориши 2. Мусаввадаро барои интиҳоби варианти бештар муносиби композитсия ба ҷо оред.

- композитсияи пейзажи худро мулоҳиза намоед, қаблан бо қалам ангора кашед.

Кори амалӣ:

- зимни донишони композитсия, шакли заурри варақи коғаз (амудӣ, уфуқӣ)- ро интиҳоб намоед.

- дар бораи хатҳои уфуқӣ андеша намоед. Асосан – интиҳоб кардани нуқтаҳои назар, то ки якбора якҷанд нақшаҳо дида шавад. Ба ту тасвир кардани амиқии фазо зарур аст, яъне, –фарқияти байни манзараҳои наздик ва дур, ҳам дар тобиш, ҳам дар ранг ба ҷо оварда шавад. Масалан, сояҳо, дар манзараи пеш ғафс ва тира, дар масофаи дур рангпарида ва шаффоф ба назар мерасанд. Ва агар рангҳои хокистарии қабуд, ки дар масофаи дур ба назар мерасанд, дар масофаи наздик сабзи тира метобанд;

- акнун натиҷаҳои муҳокимаҳоямонро ҷамъбаст менамоем: дар кадом пайдарпай тасвир пейзажи бояд ба ҷо оварда шавад.

1. Таҳия намудани ангораи композитсия.

2. Интиҳоби шакли варақ дар асоси композитсия.

3. Муқоисаи дурусти хатҳои уфуқӣ, манзараҳои наздик ва дур.

4. Муайян кардани самти рӯшноӣ.

5. Интиҳоби дурусти рангҳо мувофиқи мавзӯ.

6. Ифода кардани перспективаи ҳавоӣ (чӣ қадар наздик бошад, ҳамон қадар возеҳтар, дилнишинтар ва равшантар; чӣ қадар дуртар бошад, ҳамон қадар ҷамъбастшуда, сард ва камрангтар).

Дар дарси 1 хонандагон ангора, сипас расми пейзажро месозанд.

Дар дарси 2– иҷрои пейзаж дар ранг.

Истифода бурдани рангҳоро дар пейзаж шартан ба ду гурӯҳ ҷудо кардан мумкин.

Яқум – истифода бурдани махсусиятҳои таносуби рангҳои дилнишин ва сард.

Дуюм – истифода бурдани рангҳои асосӣ вобаста ба расмҳои табиат.

Қабл аз он ки хулосаи ранг ҳангоми тасвир кардани табиат муайян карда шавад, дар аввал бояд таносуби равшанӣ ошкор карда шавад.

Дар қорҳои худ кӯшиш намоед ҳамаи он чизеро, ки ба шумо маъқул аст, ифода намоед, инчунин кайфияте, ки ба шумо табиати тирамоҳӣ бахшидааст.

Расмҳои начандон калонро тасвир кардан мумкин ва дар он ифода кардани он чизе, ки дар табиат ба шумо бештар писанд меояд. Инчунин пейзажи калони тирамоҳиро коллективона, 2–3 нафарӣ дар якҷоягӣ тасвир кардан мумкин.

Ба кӯдакон дар бораи усулҳои дурусти шустану ва омехта кардани рангҳо хотиррасон менамоем.

Ҷамъбасти дарсҳо

Муаллим дар анҷоми дарс кори хонандагонро месанҷад, ислоҳоти зарурӣ ворид менамояд.

Сухани ҷамъбасти

- Бо ҷидду ҷаҳд ба тамоми қоидаҳои перспектива риоя намуда, ҳамоно нақшаеро аз доираи назар берун нагузоред, ки дар расм композиция ғайриоддӣ ва қатъии онро бозӣ карда метавонист. Аз ин лиҳоз ба таври доимӣ кадом як воситаҳои таъсирбахшERO ҷуста пайдо намоед, ки расмҳоятонро барҷаста, ҳақиқӣ мекунанд.

Дар ин ҳолат баъзан вайрон кардани баъзе қоидаҳои перспектива мумкин аст. Ҳамин тавр, қасдан хатҳоро ҳангоми тасвир намудани биноҳои кӯҳнаю фарсуда вайрон карда, шумо боз як маротиба фарсудагии онҳоро нишон медиҳед. Дар расм инчунин ракурс метавонад бисёр ҷиҳоро тағйир диҳад. Чуноне мебинед, рассом тавре имкониятҳои зиёди таҷассум кардани нияти худро дорад, то ин ки расмҳои ӯ нотақрир бошанд.

Тасвир намоед, биозмоед, назардиди худро инкишоф диҳед!

Таҳлил ва баҳогузорию расмҳо.

Супориши хонагӣ:

Назорат кардан ба зебогии табиат.

Қорҳоро марбут ба ранг анҷом диҳед.

Дарсҳои 8–9

Соли навро пешвоз мегирем. Пластикаи коғазӣ, квиллинг

Мақсади дарс:

- омӯзондани корт тибқи нақша ва дуруст таҳ кардани коғаз;
- амиқ кардани дониш оид ба техникаи пластикаи коғазӣ; инкишофи эҳсосоти муассири ногуста будани зебогии атрофи мо ва фаъолияти инсон;

- тарбияи завқ нисбат ба фаъолияти зинатӣ орошгарӣ.

Ҷиҳози дарс: сабти сурӯдҳо дар бораи Соли нав; шеърҳо дар васфи арча; акси бозичаҳои солинавӣ, маснуоти дасткорӣ ниқобҳои солинавӣ, газетаҳои деворӣ, тасвиринамаҳои табрикотӣ. Коғази ранга, қайчӣ, ширеш ва ғ.

Намууди дарс: дарси такмили маҳорат ва малакаҳо.

Методҳо ва усулҳои таълим: суҳбат, кори амалӣ дар гурӯҳҳои хурд.

Мафҳумҳои асосӣ: *квиллинг, дизайн.*

Равиши дарс:

- Имрӯз мо ба истиқбол гирифтани Соли нав Соли нав омодагӣ мекунем.

- Кӣ медонад, ин ид чӣ тавр пайдо шуд?

Тамоми халқҳо фарорасии Соли навро қайд мекунанд. Аммо на ҳамеша рӯзи Соли нав 1 январ ҷашн гирифта мешуд. Масалан, дар Англия ҳанӯз 200 сол муқаддам соли нав рӯзи 26 март оғоз мешуд.

Дар Россия замони пеш соли нав на рӯзи 1 январ, балки 1 сентябр оғоз мешуд. Ин рӯз бо тантанаи хос қайд карда мешуд. Шоҳон онро дар Майдони сурх, бо либосҳои қимматбаҳо дар тахтҳо нишаста, дар доираи боярҳо ва ашрофзодагон пешвоз мегиританд.

Соли 1699 Соли навро тибқи одати қадима- 1 сентябр ҷашн гирифтанд. Дар моҳи декабри ҳамон сол шоҳ Петри 1 фармон содир намуд, ки дар он ҷиҳати гузарондани оғози соли нав ба рӯзи 1 январ амр кард.

Ин дар воқеа соли 1700 рӯй дод. Ба шарафи Соли нав Пётри 1 фармон дод, ки тамоми хонаҳо бо шохчаҳои санавбар, коҷ ва арча оро дода шаванд. Ба аломати хурсандӣ одамон бояд ба меҳмонӣ рафта, якдигарро шодбош гӯянд.

Дар мағозаҳо ҳамеша дар фурӯш миқдори зиёди тасвиринамаҳои табрикотӣ ниҳоят гуногун мавҷуд аст. Агар дар аввалҳо тасвиринамаҳои яқварақа, расмдори аз ҷониби расом тасвирёфта буданд, ҳоло анвои

онҳо ниҳоят зиёданд. Ҳоло тасвиринамаҳоро бо расмҳои аз қониби
рассом тасвирёфта истеҳсол менамоянд. Тасвиринамаҳо бо тасвирҳои
фотографӣ, тасвиринамаҳои мусиқавӣ вучуд доранд. Дар онҳо қисми
тасвири ҳаракат карда метавонад. Ва бештар тасвиринамаҳоро дидан
мумкин, ки бо даст сохта шудаанд. Ва имрӯз мо дар дарс тасвиринамаи
ҳақиқиро бо истифодаи техникаи квиллинг месозем ва он ҳатман шах-
серо, ки шумо ба ӯ тӯҳфа мекунед, хурсанд менамояд.

Квиллинг ё филиграни коғазӣ – кори дасти оддӣ ва ниҳоят зебо, тех-
никаи аҷоиб сохтани нақшу нигор аз тасмачаҳои коғазӣ. Квиллинг дар
қуриёи қадим пайдо шуд. Ҳоло намуди мазқури кори дастӣ ҳатто дар
мактабҳои Қуриё дар барномаи таҳсилоти умумӣ дохил буда, намуди санъ-
ати миллӣ маҳсуб меёбад. Инчунин онҳо Ассотсиатсияи дӯстдорони пла-
стикаи коғазӣ доранд, ки ба он намояндагони самтҳои гуногуни эҷодиёти
коғаз шомиланд. Ривояти дуҷумро ба калисоҳои фаронсавӣ ва итали-
ёвии охири асри XIV мебарад. Маҳз дар ҳамон ҷо эҳтимолан квиллинг
пайдо шуд. Монахҳо тасмачаҳои буридаро аз муқоваҳои зарҳалқори
китобҳои печонда, барояшон ороишоти бардурӯғи тиллоӣ месохтанд. Дар
охири асри XV санъати квиллинг ба хонаҳои духтарони олитабор мекӯчад,
ки дар онҳо духтарон аз тасмачаҳои коғаз ашёҳои ва ороишоти гуногун,
аз лавозимоти занона сар карда, то ороиши меҳел месохтанд. Гуфтан ме-
арзад, ки шӯғли мазқурро танҳо хонумҳои ниҳоят давлатманд ба худ раво
медиданд, чунки коғазии ранга он замон қимати ниҳоят баланд дошт.

Асбобҳо

Коғаз барои квиллинг – аслан ҷузъи аз ҳама асосӣ дар санъат.
Маҷмуи тайёрро харидан мумкин, бо даст буридан мумкин.

Қолаб– ҷадвал бо доирачаҳои гуногунандоза, барои сохтани
доирачаҳои якхела истифода бурда мешавад.

Асбоб барои квиллинг – QullingStick. Маҳз бо ёрии ин асбоб мо
симпачаҳоро тоб медиҳем. Одатан ин ҷӯбча аз хӯлаи алюминӣ бо
нӯкчаи ҷуфтак ва дастаки қулаи пластикӣ ё филизӣ.

Ширеш – маъмулан ПВА истифода бурда мешавад, вай пас аз
хушкшавӣ доғ намегузорад. Ширеш барои часпондани симпачаҳо,
устувор кардани ҷузъиёти байни худ зарур аст.

Ширештасмаи дутарафа – айнан мисли ширеш барои устувор кар-
дан истифода бурда мешавад.

Пинсет —ҳамчун алтернативаи асбоб барои квиллинга истифода
бурдан мумкин, чунки барои иҷрои корҳои бештар нозук ва мушкил

имкон медиҳад. Аммо пинсет зимнан бояд тез бошад, нўғҳояш набояд қирранок бошад.

Қайчӣ барои буридани шилшила ва баъзе чузъҳо истифода бурда мешавад. Инчунин бо ягон восита буридани ширештасма ва бурида ҷудо кардан/бурида пора кардани тасмачаҳо зарур аст. Айнан мисли пинсет, бояд нўғҳои тез дошта бошад.

Дандонковак (варианти сарфаноки асбоб барои квиллинг) – дар мавриде, ки агар шумо ҳанӯз барои квиллинг асбоб ё пинсет надошта бошед, дандонковакро истифода бурда метавонед. Дар ин ҳолат яке аз нўғҳои дандонковакро эҳтиёткорона ба 2 қисм ҷудо кунед, то ин ки чанг зада гирифтани тасмачаи коғаз қулай гардад.

Чузъҳо

Шаклро шартан бобати пўшидану кушодан тақсим кардан мумкин.

Чузъи асосӣ барои тамоми шаклҳо «симпеча» маҳсуб меёбад.

Барои он ки симпеча созем, ба мо тоб додани тасмачаи коғаз ба асбоб барои квиллинг зарур аст.

Сипас гирдаи ҳосилшударо ба қолаб-ҷадвал ҷой медиҳем, баъдан бо ширеш шакл ва андозаи симпечаро устувор месозем.

Умуман, барои шаклҳои пўшида 3 чузъи асосӣ мавҷуд аст:

«қатра» — симпечаро бо ду ангушт мегирем ва аз як тараф пахш мекунем, зимнан кунҷи тез месозем.

«чашм» — симпечаро аз ду тараф бо ангуштон пахш мекунем.

Бо ҳамин усул шаклҳои дигар месозем:

Мо шаклҳои пўшидаро дида баромадем, ки тамоми онҳо аз «симпеча»- и асосӣ шакл мегиранд. Баъдан бо шаклҳои кушода шинос мешавем. Фарқ дар он аст, ки мо аз як тасмача 2 симпеча, на як, мисли пўшида, месозем.

Моҳиятан, ба шумо ҳеҷ кас халал намерасонад, номгўйи мазкури шаклҳо васеъ карда, шаклҳои худиро эҷод лнамоед, охир тахайюли шумо ҳудуд надорад. Квиллинг ҳатто дар шуруъкунандагон моторикаи хурд ва тасаввуроти фазоиро дар кўдакон инкишоф медиҳад. Инчунин вай таскинбахш буда, шиддат ва таҷовузро рафъ мекунад.

Намуди мазкури санъатро истифода бурда, шумо бижутерияҳо, ҳуққаҳо, гулдончаҳо, бозичаҳо, расмҳо сохта, тасвирномаҳо, ҳамёнҳо, чорчўбаҳо, мебел ва ғайраҳоро оро дода метавонед. Боқӣ ба шумо танҳо илҳом ва авҷи эҷодӣ таманно дорем.

Коғаз барои квиллинг

Коғази ғафси махсус, ки ҳаҷми он рангмол шудааст, истифода мегардад, то ки ҳар ду тараф ва ҷойи буриш якхела ба назар расанд, ҳол он ки баъзан ба ҷойи буриш махсус ранги дигар мемоланд. Маҷмуи тасмачаҳои тайёри буридашудаи коғазро дар мағозаҳои махсусонида харидан мумкин. Агар чунин имконият набошад, он гоҳ тасмачаҳоро мустақилона буридан мумкин аст: бари тасмачаҳо барои квиллинг маъмулан 1–9 миллиметрро ташкил медиҳад, дарози 30 ё 60 сантиметр. Бештар дар раванди кор тасмачаҳоро барои квиллинг ба қисмҳои мебуранд, агар порчаи кӯтоҳ зарур шавад ё якҷоя ширеш мекунад, агар андозаи ҷузъиёт инро талаб кунад. Баъзан устоҳо тасмачаҳои гуногунрангро барои сохтани симпечаҳои рангоранг мепайванданд. Тасмачаҳои махсус барои квиллинг рангҳо ва тобишҳои гуногун дошта метавонанд: ҷилодор, садафмонанд, бо ранги тадриҷан тағйирёбанда тибқи дарозӣ, бо ранги дутарафа (як тараф равшантар, нисбат ба дигараш).

Инчунин ҷадвал, махсус бо давраҳои гуногунқутр, инчунин ҷадвали оддӣ ба андозаи 30–40 см заруранд. Ҷадвали махсус, ки онро баъзан «қабати пластикӣ» бо давраҳо меноманд, барои пешакӣ таҳ кардани роллҳо, ба онҳо додани қутри зарурӣ истифода бурда мешавад. Чунин қабатро инчунин аз мағозаҳо барои эҷодиёт ё мағозаҳои махсусонида барои квиллинг дастрас кардан мумкин. Ҷадвали муқаррарӣ пластикӣ ё оҳанӣ буда метавонад – аммо чӯбин, ба назари мо, барои кор бинобар канори баландтар қулайнок нест. Ин усул ба мо барои нишонгузори коғаз ҳангоми корҳо дар техникаи хастинг (Husking), сохтани намуди мушобеҳи маводҳо зарур аст.

Инчунин қайчии оддӣ барои коғаз, масалан, барои ҳосил намудани варақҳо бо канорҳои коркардшуда манфиатнок буда метавонанд. Барои татбиқи ғояҳои эҷодӣ ва сохтани корҳои табрикотӣ қайчиҳои муқарнас зарур мешаванд.

Барои таҳияи панно, тасвиномаҳо ё ҳама гуна кор дар сатҳи ҳамвор истифода бурдани тасмачаҳои барашон 3 мм мувофиқ аст, аммо барои сохтани баъзе рангҳо коғази бараш аз 7 мм-ро корбаст кардан мумкин. Ҳамин тавр, ҳангоми интиҳоби ин ё он мавод қаблан мулоҳиза кардани андозаҳои маснуоти оянда зарур аст ва дуруст, қадом маводҳо барои он ба ҳар ҳол даркор мешавд.

Мафҳумҳои асосӣ: *квиллинг, дизайн.*

Квиллинг (quilling – аз калимаи англ. quill – «қалам», аммо на ба-рои навиштан, балки пари парранда) – санъати тобдиҳии қоғаз, тай-ёр кардани шаклҳои ҳамвор ё ҳаҷмдор аз тасмачаҳои ширешшудаи қоғаз дароз ва борики ба шакли симпечаҳо тофта.

Дизайн – иин тарҳрезии бадеи ва тартиб додани хусусиятҳои эсте-тикии олами табиати атрофи мо.

Тест

1. Асари санъати ороишию амалӣ дар нусхаи ягона:
 - а) намоишӣ;
 - б) якка;
 - в) классикӣ.
2. Нақшу нигоре, ки дар он квадрат, секунҷа, давра ва ғ. тасвир ёфтааст, чӣ номида мешавад?
 - а) мураббаъ;
 - б) ҳамвор;
 - в) геометрӣ.
3. Санъате, ки ба маснуоти бадеии дорои таъинот дар рӯзгор (ма-ишат) вобаста аст:
 - а) санъати ороишию амалӣ;
 - б) санъати мусиқӣ;
 - в) санъати театрӣ.

Кори амалӣ

Супориш: таҳия кардани тасвирнома дар техникаи квиллинг?
пайдарпайии тайёр кардани тасвирномаҳо;
андеша кардани хулосаи рангии тасвирномаҳо;
интихоби манзар, ширеш кардан;
мулоҳизаи хулосаи композитсионии тасвирномаҳо;
ширеш кардани тасвир;
омода кардани тасмачаҳо, тоб додани онҳо ва тавассути ширеш часпондан;
гузоштани расм ба манзар, мустаҳкам кардан;
санҷишҳои мақсадноки муаллим;
назорати ташкили ҷойи кор;
назорати дурустии иҷрои усулҳои кор ва риояи қоидаҳои кори бе-хатар;

расондани кўмак ба хонандагоне, ки душвори ро паси сар меку-
нанд;

назорати ҳаҷм ва сифати иҷрои кор.

Ҷамъбасти дарс:

- мо бо шумо бо техникаи кор бо қоғаз – квиллинг шинос шудем,
шумо аз уҳдаи иҷрои супориш баромадед. Тасвиринамоҳо хеле олай сох-
та шудаанд. Охир, ҳар яки шумо тибқи қобилияти худ внешнею сторо-
ну оро дод, зимнан ташаббуси эҷодӣ зоҳир намуд. Офарин!

- Техникаи квиллинг ба кӣ маъқул шуд?

- Ҳангоми иҷрои кор кӣ ба душворӣ дучор гардид?

Супориши хонагӣ: кори эҷодиро пурра анҷом бидиҳед.

Дарсҳои 1–3 Дар олами афсонаҳо. Ҳайкалтарошӣ

Мақсади дарс:

- шиносой бо ҳайкалтарошӣ, бо корҳои ҳайкалтарош ва масолеҳи бадеие, ки дар ҳайкалтарошӣ истифода мегарданд, идома дода шавад;

- ташаккул додани маҳорати кор кардан бо пластилин;

- тарбияи ҳассосии муассир нисбат ба асари санъати ҳайкалтарошӣ.

Методҳои дарс: ташаккули донишҳои нав.

Ҷиҳози дарс: намоиши корҳои, ки аз ҷониби рассомони машҳур эҷод шудаанд, фото, слайдҳои тасвири ҳайкалҳо, воситаҳои электронӣ ва бадеӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: *композицияи ҳайкалтарошӣ, миқёс.*

Равиши дарс

Омода кардани синф.

Санҷиши давомот, омодагӣ ба дарс.

- Калимаи «ҳайкалтарошӣ» ба шумо ошно аст, аммо маҳз тасвири ҳаҷмдор кадом имкониятҳо дорад, кадом намудҳои тасвири ҳайкалҳо мавҷуданд, имрӯз дар дарс шумо огоҳ мешавед, мо бо шумо имрӯз ҳайкали ҳайвоноти афсонавиро эҷод мекунем.

- Оё шумо бо ягон намуди ҳайкал дучор шудед, онҳо ба шумо чӣ гуна таассурот бахшиданд?

Тасвири бадеӣ дар ҳаҷм инчунин ифодаи эҳсосот ва тафаккури рассом маҳсуб меёбад.

Зимни пурсиши кӯдакон бобати тасвири ҳайкалҳои ба онҳо маълум, дар бораи ҳайкалҳои нақл кардан зарур аст, ки чунин сифатҳои инсонро мисли мардонагӣ, хирадмандӣ, муҳаббат нисбат ба одамон васф мекунанд.

Гаҷкорӣ – раванди эҷоди тасвири ҳайкал аз маводи нарми пластикӣ ббо усули илова кардани масолеҳ ба ҳаҷми аввала, зич кардан, кашида дароз қадан, ҳамвор кардани он ва ғ. Маводҳои гаҷқорӣ гил ва пластилин.

Ҳайкалтарошӣ ҳамчун намуди санъат аз калимаи лотинии «скул-по» гирифта шуда, маънояш «буридан», «тарошидан» мебошад. Ҳайкалтарошӣ – ин муҷассамасозӣ, пластика, намуди санъати тасвирӣ. Ҳайкалтарошӣ дар фазо, дар муқоиса бо зинданигорӣ ва графика ҳаҷмдор аст. Чизе, ки ҳайкалтарош эҷод мекунад, ҳаҷм дорад, асари ӯро аз ҳар тараф (нисбат ба расмҳои, намоишҳо) дидан, ҳатто ламс кардан мумкин. Вай шакл, нақши муқарнас дорад. Ҳайкалтарош мебурад. метарошад. Асари худро аз маводи саҳт арра мекунад ё аз аз масолеҳи нармтар метарошад. Асарҳои ҳайкалтарош бо роҳи қанда партофтани ҳаҷми барзиёд ё, баръакс, бо роҳи илова кардан, дароз кардани ҳаҷм ё бо усули рехтагарӣ (филиз) сохта мешаванд. Ҳайкалтарошӣ баъзан рангмолшуда (аз гач, чӯб, филиз), тобишдода мешавад. Дастгоҳи ҳайкалтарошӣ ба ҳайкалтарош бобати чарх занондани корҳои худ, дидани он аз ҳар тараф имконият медиҳад. Пайкарае, ки аз ҳар тараф дида мешавад, мудаввар номида мешавад.

Такмили пластикии ҳамвори калон (деворҳои бино) бо пайкараи ҳамвор – релеф ба ҷо оварда мешавад. Вобаста ба дараҷаи ҳамворӣ ду релефи асосӣ пайдо шуд: баланд (горелеф) ва паст (барелеф).

Горелеф – тасвир дар болои манзар ба андозаи беш аз нисфи ҳаҷми худ барҷаста мебарояд, ки ҷиҳати додани амиқии фазо имконият медиҳад.

Барелеф – тасвир дар болои манзар ба андозаи беш аз нисфи ғафсии худ барҷаста мебарояд, ки ҳамвориро ба вуҷуд меорад.

Барелеф (фаронс. *bas-relief*) – тасвири барҷастаи пайкараҳои ҷудоғонаи инсон, гурӯҳҳои пурра ё ягон хел ашӯҳо. Онҳо аз масолеҳи гуногун сохта мешаванд: аз гил сохта мешавад, аз мрамор ё аз ягон намуди санги дигар тарошида мешавад, аз дарахт бурида мешавад ё аз гач ва биринҷӣ рехта мешавад.

Ба таври муқаррарӣ фарқияти байни онҳо чунин муайян карда мешавад: агар пайкараҳо ба андозаи нисфи ғафсии худ камтар барҷаста бароянд, – он гоҳ вай барелеф; агар онҳо ба нисфи ғафсии худ ё бештар барҷаста броянд, он гоҳ ин – горелеф. Истифодаи барелефро мо дар асарҳои аҳди қадим ва қариб дар тамоми Шарқи қадим мебинем: дар Ҳиндустон, Осурия ва Форс, ки онҳо дар Миср, Амрикои қадим, дар Юнон ва Рим, дар асрҳои миёна ва дар санъати нави аврупоӣ баъзан ба андозаҳои бениҳоят калон мерасанд.

Барелефро дар ороиши объектҳои меъморий, дар санъати ороишию амалӣ, дар ороиш додани пояи ҳайкалҳо, обидаҳо, лавҳаҳои ёдгорӣ, фаввораҳо, тангаҳо, медалҳо истифода мебаранд.

Мундариҷаи ҳайкалтарошӣ гуногун аст. Жанрҳои он: портрет, маишӣ, ёдгорӣ, таърихӣ инқилобӣ, анималистӣ, пластикаи хурд.

Тибқи таъинот чунин аст:

- ҳайкалтарошии ёдгорӣ (ёдгориҳо, маъмулан дар шаҳрӣ, муҳити боғ, дар пояҳои ҳайкал; жанри хоси он – ҳайкалтарошии ёдгорӣ (санги мазор ва ғ.);

- ҳайкалтарошии ороишӣ асосан хусусияти амалӣ дорад, иншооти меъморий (релеф, нақшу нигори ороишӣ ва ғ.)- ро оро медиҳад;

- ҳайкалтарошии дастгоҳӣ (ҳайкалтарошии шаклҳои хурд – яке аз намудҳои он).

Корҳои ҳайкалтарош, технологияи кори ӯ дар ҳайкал (мақсад – ангира дар пластилин, гил – тамсила аз ғач – кор дар мавод: санг, филиз, сement, чӯб). Агар пайкара калон бошад, ҳайкалтарош қафасаро аз сими филизӣ, чӯбҳо ва чӯбчаҳо истифода мебарад, қафаса дар ҳайкалтарошӣ гӯё нақши устухонбандӣ, нуқтаҳои тақиягоҳиро мебозад.

- Шумо кадом ёдгориҳои ҳайкалтароширо медонед? Онҳо дар кучо насб шудаанд?

- Маводҳои мисол оред, ки онҳоро ҳайкалтарош истифода бурда метавонад (санг, чӯб, филиз, бетон, шиша, ғач, гил, пластмасса, пластилин ва ғ.).

Тест

1. Ҳайкалтарошӣ чист?

- а) нақшу нигор; б) ҳамворӣ;
- в) мусаввада; г) тасвири ҳаҷмдор.

2. Воситаҳои, ки барои ҳайкалтарошӣ истифода бурда мешаванд.

- а) ҷадвал; б) халачӯб;
- в) паргор; г) лавҳачаи рассомӣ.

3. Ба ҳайкалтарошӣ чӣ дохил нест?

- а) пайкара; б) ҳошияи роҳ;
- в) нимпайкара; г) релеф.

Тасвир ҳайвонот – мазуъ дар санъати қадим. Ҳанӯз одамони ибтидоӣ дар харсангҳо ва девори ғорҳо аспҳо, саҳнаҳои шикорро тас-

вир мекарданд (нишон дода шавад). Рассомони ҳама давру замон расм мекашиданд, аз гил месохтанд, бо ранги ҳайвонот тасвир мекарданд. Ҳамин тавр жанри анималистӣ дар санъати тасвирӣ эҳё гардид. Жанри мазкур ҳам дар зинданигорӣ, ҳам дар графика, ҳам дар ҳайкалтарошӣ мавҷуд аст.

Жанри анималистӣ

Жанри анималистӣ – бо тасвири ҳайвонот дар зинданигорӣ, ҳайкалтарошӣ ва графика робита дорад.

Жанри анималистӣ – жанри санъати тасвирӣ, ки ҳайвонотро нишон медиҳад.

Анималистҳо расмҳоро дар бораи ҳаёти ҳайвонот, паррандагон, ҳашарот тасвир мекунанд, китобҳоро дар бораи ҳайвонот оро медиҳанд. Онҳо одатҳо, образи ҳаёт ва намуди зоҳирии ҳайвонотро, ки тасвир мекунанд, хуб медонанд.

Аксар хислат, рафтор ва ҳиссиёти ҳайвонот ба одамон монанд аст.

Ба тасвири ҳайвонот тавачҷуҳ менамоем. Инсон ба тасвири ҳайвонот ҳанӯз дар замони ибтидоӣ оғоз кард. Дар хонаи ҳар яки мо асарҳои хурди ҳайкалтарошӣ аз шиша, фахфур, чӯб, сафол, филиз, санг мавҷуд аст, ки онҳоро дурусттараш асарҳои пластикаи хурд менаманд.

- Лекин ҳуди мо низ аз пластилин ҳайкал сохта метавонем.

Мафҳумҳои асосӣ:

Композитсияи ҳайкалтарошӣ композитсияи бадеиест, ки из масолеҳи гуногун сохта шудааст.

Миқёс.

Тургунбой Содиқов – ҳайкалтарош-муҷассаматарош, педагог, профессор Қирғизистон. Қаҳрамони Ҷумҳурии Қирғизистон, рассоми халқӣ муҷассамаҳои зеринро офаридааст: Дӯстӣ (с. 1974, бо ҳамроҳи дигарон), «Ба муборизони инқилоб» (с.1978), Манас (с. 1981) ва корҳои дигар.

Кори амалӣ

Қабл аз оғози кор бояд нигарем (ба қадвалҳо, аксҳо), рассомон чӣ гуна шакли ҳайвонотро месозанд, шакл, таносуб, ҳаракати ҳайвоноти интихобшуда барои кор чӣ гунаанд (истифода бурдани слайдҳо, намоиш).

Тамошои намоиш.

- Қадом маводҳоро мо барои кор дар ҳаҷм истифода мекорем ?

Бо ёрии плакатҳо ва мусаввадаҳо дар тахтаи синф муаллим пайдарпайи корро бо пластилин мефаҳмонад.

Тасвири ҳаҷмдор месозем (пайкара).

Дар вақти кори мустақилона хонандагон ба шакл, вариантҳои гуногуни либоси афсонавӣ ё пейзажи афсонавӣ таваҷҷуҳ зоҳир менамоянд.

Муайян кардани иҷрои кор: инфиродӣ.

Интихоби сюжети кор. Композитсия. (Мутобиқати андозаи композитсия ва шакли варақ)

Соҳтани ангора. Канораи дур ва пешро нишона мегузorem.

Таносуб, андозаҳои тасвириро аниқ менамоем.

Кор бо пластилин; объектҳои бузург ва ҳамвориҳои калон.

Коркарди пурраи ҷузъиёти хурдтар. Кор бо халачӯбҳо.

Корҳои марбут ба ороиш: истифода бурдани халачӯбҳо барои буридани, хат кашидани, гузоштани нақшу нигор.

Ғаҷкориҳои ҷузъиёти ороишӣ.

1. Кадом маводҳоро мо барои кор дар ҳаҷм истифода бурда метавонем?

Ҷамъбасти дарс:

Аз назар гузарондан корҳо, муҳокима, таҳлили ғалатҳо.

Дар ҷамъбасти дарс корҳои беҳтаринро интихоб менамоем ва муҳокима мекунем, чӣ тавр, бачаҳо ба қаҳрамонҳои худ ҳамдард шуда тавонистанд.

Супориши хонагӣ: таҳия намудани композитсияи ҳаҷмдори образ тибқи асарҳои хондашуда.

Дарсҳои 4–5

Тасвири асарҳо.

Тартиб додани композитсияҳо

Мақсади дарс:

- васеъ кардани тасаввурот дар бораи нақши расом дар ороиши китобҳои афсонаҳо, инкишоф додани тасаввуроти эҷодӣ, маҳорати нишон додани амали қаҳрамонҳо, мувофиқи матни афсона.

- шинос кардан кӯдакон бо китоб ҳамчун асари санъати тасвирӣ;

- таъсис додани намоише, ки персонажҳои мусбат ва манфии қаҳрамонҳоро ифода менамояд;

- инкишофи ҷаҳонбинӣ бо ёрии хониш. Қадрдонӣ қардани меҳнати созандагони китобҳо.

Намуди дарс: мустақамкуни донишҳо.

Ҷиҳози дарс: китоби афсонаҳои А. С. Пушкин, Афсонаҳои халқи қирғиз. Намоиши И. Я. Билибин ба «Афсона дар бораи шоҳ Султон», В. М. Васнетсов «Иван-шоҳзода дар гурги хокитарӣ»; қоғаз, қаламҳо, рангҳои акварел.

Ороиши мусиқӣ: мусиқӣ аз операи «Афсона дар бораи шоҳ Султон».

Мафҳумҳои асосӣ: *тасири бадеӣ, сураткаш.*

Раши дарс

1. Эълони мавзӯҳо.

2. Интиҳоби сюжетҳои афсонавӣ барои намоиш; нақли лаҳзаҳои писандомада аз афсона; ба шакли драма даровардани саҳнаҳои ҷудогона; баррасӣ қардани пейзажи афсонавӣ ва либосҳои қаҳрамонон.

3. Дақиқ қардани усулҳои «расмкашии шифоҳӣ»- и сюжетҳо барои намоиш.

4. Кори мустақилона.

Бачаҳо намоиши афсонаҳоро нишон медиҳанд.

Саволҳо ба бачаҳо:

- кадом тасвир ба шумо бештар писанд омад? чаро?

- ин намоишҳо аз кадом афсона?

- қаҳрамонҳои асосии афсонаҳоро номбар намоед.

- кадом сифатҳо барои қаҳрамонҳои афсонаҳо хосанд?

- кадом рангҳо дар намоиш бартарӣ доранд?

Китоб барои инсон зарур аст, ҳар нафари мо китоби китоби дӯстдошта дорем. Бо ёрии китоб мо меомӯзем: китобро манбаи дониш меноманд, ки тасодуф нест. Китоб – меҳнати коллективонаи нависанда, шоир, олим ва рассом.

Китоби на танҳо манбаи донишҳо, балки ашӣ санъат аст, ки лаззати эстетикӣ мебахшад.

Намудҳо ва шаклҳои гуногуни китобҳо мавҷуданд. Китоби хурдтарин дар Украина бо андозаҳои 8x10 мм сохта шуд. Калонтарин китоб дар Англия, дар осорхонаи Британия мавҷуд аст – бо баландии 2 метр, бари 1 метр.

Рассом на танҳо созаи китоби худ (китоб-ғунча, чиндор), балки тасвирҳои онро ба таври гуногун ҳал менамояд. Дар ҳар китоб муқова,

тасвири матни он нақши калон мебозад. Мо бояд дар хотир нигоҳ до-
рем, ки ба воситаи ранг, расм рӯҳия, муносибати рассом нисбат ба
ҳодиса ё қаҳрамон ифода карда мешавад. Рассомон ба таври гуногун
олам, зебогии ҳақиқати атрофро мебинанд, аммо тамоми онҳо ва-
зифаи асосии тасвирнигорро ба ҷо оварданд – тавассути образҳо, ба
воситаи оро додани муқоваҳо, ҳарфҳои нақшин ва ҷузъиёти дигари
китоб мундариҷа онро шарҳ доданд. Аз мақсади умумии бадеӣ инчу-
нин ҳамон воситаҳои фасоҳати бадеӣ, ки рассом истифода менамояд,
вобаста мебошад. Инҳо ҳам тасвирҳои ранга, ҳам сиёҳу сафед, ҳам
тасвирҳои калон – дар тамоми саҳифа ё ҳатто дар пурра дар дохили
муқова, ҳам хурд – дар байни матн ё дар ҳошияҳо буда метавонанд.
Дар баъзе тасвирҳо доғи равшани рангҳо, дар тасвирҳои дигар хат
асосӣ маҳсуб меёбад.

Мафҳумҳои асосӣ: тасвири бадеӣ, мусаввир. Тасвир калимаи
лотинӣ буда, маънояш равшани, тасвири аёнӣ, расм, акс, наққошӣ ва
тасвирҳои дигар.

Мусаввир (иллюстратор) – расме, ки ӯ барои таъсис додани об-
рази зоҳирӣ, мундариҷаи муносиби матн таҳассус дорад.

Тест

- Муаллифи расми «Духтари Қирғизистони Советӣ» кист:
а) Г. Айтиев; б) С. Чокморов;
в) С. Чуйков.
- Портрет чист?
а) тасвири инсон; б) расмҳо;
в) тасвири табиат.
- Кадом расмони рус дар мавзӯи афсонаҳо муттасил фаъолият на-
муда буд?
а) В. Маковский; б) А. Саврасов;
в) В. Васнетсов.

Кори амалӣ

Имрӯз дар дарс шумо нақши рассомони оброишгари китобро ме-
бозед.

Дар вақти кори мустақилона хонандагон дар шаклҳои гуногун,
вариантиҳои либоси афсонавӣ ё пейзажи афсонавӣ тавачҷуҳ зоҳир ме-
намоянд.

1. Дар дарси аввал мо бо шумо ба воситаи қалами оддӣ композиция тасвирдорро таҳия менамоем.

Шарҳи муаллим, ки бо намоиш додани тасвир дар тахтаи синф ҳамроҳӣ менамояд.

2. Дар рӯи қоғаз суробҳои базӯр намоёнро бо қалам тасвир менамоем; хатҳо бояд ба қадри кофӣ борик бошанд, яъне қабати рангҳо ба қадри зарурӣ шаффоф ва хатҳои ғафс ба восиат онҳо равшанӣ гузаронда метавонанд. Дар ин марҳала кӯшиш мекунем, хатпокаро истифода набарем, чунки ҳангоми расондан (пок кардан)- и рангҳо лӯнанесениҳо пайдо шуда метавонанд.

3. Дар дарсҳои оянда мо оид ба иҷрои ангораҳо дар ранг кор мекунем.

Вақте таносубҳои умумӣ дур карда шудаанд, тавассути рангҳо ба кашидан оғоз менамоем.

Ранги заурриро интиҳоб менамоем. Муҳим он аст, ки мўқалам тамоман хушк бошад. Агар дар мўқаламҳо рангҳо ниҳоят зиёд боқӣ монда бошанд, равандро якчанд маротиба такрор кардан мумкин. Агар рангҳо ниҳоят зиёд бошанд, онҳо метавонанд тамоми корҳоро вайрон кунанд. Ба мўқалам каме ранг мемолем ва бо мўқалам якчанд маротиба ба лавҳачаи расомӣ мешакем (истифода бурдани қоғаз мумкин аст), то ки ранг ба пати мўқалам баробар ҷой гирад. Сипас ба расм мегузарем, бо рахҳои начандон калон ранг мемолем. Тадриқан, мисле, ки рангро ба қоғаз мемолем (сахт пахш накарда), тобишро интиҳоб намоед, зимни он аз ууммӣ ба коркарди пурраи ҷузъиёти хурдтар гузаред.

Чамъбасти дарс

- Инак, мо ангора ва композицияро аз чӣ оғоз намудем?

- Қадом рангҳоро истифода бурдем?

- Оё шумо аз кори худ розӣ ҳастед?

Кӯшиш намоед чизеро, ки дар муддати ду дарс дидед ва шунидед дар хотир нигоҳ дошта, фаромӯш насозед. Рӯбучин кардани ҷой.

Корҳои иҷрошуда таҳлил карда мешаванд. Гузоштани баҳо, зимни он андешаи хонандагон ба назар гирифта мешавад.

Баҳогузори карда мешаванд.

Супориши хонагӣ:

Аз китобхонаи шахсӣ асари писандидаатонро интиҳоб намоед ва аз лаҳзаи аҷоибтарин тибқи тасаввурот расмро тасвир намоед.

Дарсҳои 6–8
Ҳодисаҳои асроромези табиӣ дар эҷодиёти бадеӣ.
Техникаи иҷрои монотипия

Мақсади дарс:

- омӯзиши тасвир кардани ҳодисаҳои асроромези табиӣ ба воситаи техникаҳои гуногун;
- мустаҳкамкунии маҳорати ифода кардани мушоҳидаҳои худ дар расм;
- мусоидат кардан ба инкишофи тафаккур ва ахлоқи экологӣ.

Намуди дарс: омӯзиши мавзӯҳои нав.

Методҳои дарс: дарси аз худ кардани донишҳои нав.

Ҷиҳози дарс: расмҳои рассомони машҳур, фото, слайдҳо, воситаҳои электронӣ ва бадеӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: *монотипия, а-ля прима.*

Равиши дарс

Ҳамаи мо дар ҳаёт чандин маротиба бо ҳодисаҳои гуногуни табиӣ дучор мешавем.

Кӯшиши пайдо кардан дар ҳолатҳои гуногуни табиат мутобиқ ба таассурот ва кайфиятҳои инсонӣ ба пейзаж тобиши лирикӣ медиҳад, яъне рассомон дар пейзаж рӯҳия: эҳсоси ғам, андӯҳ ва хурсандии оромро ифода менамоянд. Ҳар як пейзажро рассом бо усули худ тасвир менамояд, дар он маънои муайян дохил менамояд. Дар пейзаж баъзан оғози раъд таҷассум мегардад: абрҳои раъду барқ, абрҳои тўдашуда, ғурубҳои тира, авҷи шамол.

Рассомоне ҳастанд, ки аз рӯйи асл расм мекашанд, рассомоне ҳастанд, ки тибқи тасаввурот расм мекашанд.

Бубинед, дар расмҳои ҷиҳоз тасвир ёфтаанд?

Рассом чиро ифода кард ва кадом ҳодисаҳои табиатро мо мебинем?

Дар ин расмҳо кадом фасли сол тасвир ёфтаанд?

Кадам рангҳоро рассом истифода бурд, то ки рӯҳияи бинандаро бардорад?

Ҳангоми тасвир кардани расмҳои маҳзунона рассомон кадом рангҳоро истифода мебаранд?

Саволҳо

1. Навъи расме, ки табиат ё ягон намуди маҳал (чангал, майдон, кӯҳҳо, деҳа, шаҳр) - ро тасвир менамояд (пейзаж.)

2. Асари зинданигорӣ бо рангҳо дар пораи катон, тахта, варақи коғаз ва ғ. (расм.)

3. Тасвири ашё тарзе, ки онро дар воқеият тасвиркунанда бо чашм мебинад (асл).

Тест

1. Калимаи «зинданигорӣ» аз кадом калима пайдо шудааст?
 - а) аз забони лотинӣ;
 - б) фаронсавӣ;
 - в) забони русӣ.
2. Акварел чиро ифода менамояд?
 - а) ҳаво;
 - б) об;
 - в) оташ.
3. Номи мафҳумҳое, ки ба жанри санъати тасвирӣ дохил нестанд?
 - а) натюрморт;
 - б) фреска;
 - в) портрет.

Г. Айтиев (солҳои 1912–1984) – rassоми халқии Қирғизистон. Яке аз аввалин rassомони касбии қирғиз. Иштирокчии ҚБВ. Бо дастгирии Ғаффор Айтиев дар соли 1960 барои кӯдакони қобилиятнок мактаб-интернати бадеӣ кушода шуд. Дар соли 1974 аввалин маротиба аспирантурае кушода шуд, ки ба он ҳуди ӯ роҳбарӣ мекард. Рассом-педагог Ғаффор Айтиев Художник- дар таҳсилоти бадеии ҷумҳурӣ нақши муҳим бозид. Муаллифи пейзажҳои хушманзара, як қатор портрето, манзараҳои жанрӣ ва нақшҳои бошукӯҳ. Қаҳрамони Меҳнати Сотсиалистӣ. Дар асарҳои худ ӯ образи мардуми меҳрубони худ ва зебогии нотақрори табиатро боз кард – ӯ дар ҳақиқат писари халқи худ маҳсуб меёбад.

Мафҳумҳои асосӣ:

Монотипия – (аз калимаи юнонӣ – «як нақш») – техникаи ҳосил кардани тасвири нақшӣ бо ёрии рангҳо. Рассом рангро ба сатҳи ҳамвор (масалан: филиз, шиша, пластика) молида ва аз он нақш мегирад. Агар ба нақшҳо хуб назар афканем, он гоҳ дарахтони аҷоиб, ҷангалҳо, растаниҳо, кӯлҳо ва ғайраро дидан мумкин. Якчанд молишҳо тавассути мўқалам – ва нақш ба пейзажи мафтункунанда мубаддал мегардад.

Техникаи мазкур аз он ҷиҳат хуб аст, ки зимни оғоз кардани корҳо пешақӣ фаҳмидани он, ки дар натиҷа чӣ ҳосил мегардад, ғайриимкон аст.

А-ля прима – зинданигорӣ фавран дар як маротиба ва қабати оме-зиши рангҳо дар ранг.

Кори амалӣ

Пайдарпайии иҷрои кори эҷодӣ:

1. Ба сатҳи ҳамвор рангро бо қабати тунук мемолем (ҳар нафар рангро бо ихтиёри худ қабул менамоем, вобаста ба он, ки ў кадом ҳодисаҳои табиӣ асроремзро тасвир менамоем).

2. Варақи коғазро ба сатҳи ҳамворе, ки ба он ранг молида шудааст, мегузorem.

3. Кафро дар сатҳи коғаз эҳтиёткорона мемолем. Дар як расм оҳангҳои гуногуни рангҳоро ҳосил кардан мумкин. Ҳама чиз аз қувваи паҳши кафи даст ба коғаз вобаста аст.

4. Варақи коғазро мегирем. Дар тарафи ранга нақши расми худро ҳосил менамоем.

5. Нақши ҳосилшударо бодикқат наззора мекунем ва зимни тахайюл ба кори эҷодӣ оғоз менамоем.

Майлу рағбати зиёд, тахайюл ва рӯҳияи баланд – ва дар назди шумо ҳодисаи табиӣ аҷоиб, асроремз ҳосил мегардад. Ба эҷод оғоз менамоем!

Дар вақти кор мусиқӣ садо медиҳад, дар рӯйи экран слайдҳоро бо тасвирҳои ҳодисаҳои табиӣ намоиш медиҳем.

Чамъбасти дарс

Бо ҳамроҳи хонандагон намоиши корҳои бадеиро ташкил менамоем, ва бо хоҳиши якчанд хонанда такрор (шунавондан)- и тамоми корҳои марҳалави пешниҳод менамоем.

Бачаҳо фаъолияти худбаҳогузорино амалӣ менамоем. Хулоса менамоем, ки зимни тасвир кардани чизе ҳамагӣ бо якчанд хатҳои дақиқ маҳдуд шудан, илова бар ин ифода кардани фасоҳати образ мумкин аст.

Супориши хонагӣ: таҳия намудани ангора аз ҳодисаи табиӣ интихобшуда.

Дарсҳои 9–10

Композитсияи идонае, ки рӯҳияи идона: тўҳфаҳо, тасвирномаҳои табрикотӣ, газетаи девориро инъикос менамояд

Мақсади дарс:

- коллективна сохтани тўҳфаи идона;
- дар хонандагон инкишоф оддбани завқи бадеӣ, дарки эстетикӣ табиат.

- тарбияи муҳаббат нисбат ба кишвари азиз, эҳтиром нисбат ба анъанаҳои халқӣ ва маҳорати риоя кардани онҳо.

Намуди дарс: омехта.

Методҳои дарс: муколама, репродуктивӣ, эвристи.

Ҷиҳози дарс: аксҳо, расмҳои, ки обуранги милли, воситаҳои бадеиро ифода менамоянд.

Мафҳумҳои асосӣ: *газетаи деворӣ.*

Равиши дарс

Иди Наврӯз дар замонҳои хеле қадим пайдо гардида буд. Вай бо тақвими офтобӣ, ки ҳанӯз дар асрҳои IX–X то милод истифода мегардид, робита дорад. Асрҳо гузаштанд, ба ҷойи як дин дини дигаре омад, муҳоҷирати халқҳо ба амал омад. Бо вучуди ин Наврӯз, ҳамчун эътидоли баҳоронаи шабу рӯз, 21 март, оғози «солшумории хуршедӣ», бетағйир боқӣ бимонд.

Таърих гувоҳ аст, ки дар рӯзҳои Наврӯз ҷангҳо боздошта мешуданд, хусумати байниқабилавӣ қатъ мегардид, одамон дар бораи низоъҳо фаромӯш мекарданд, гуноҳи якдигарро мебахшиданд, зимни он қалбҳои худро бо эҳсосоти ҳалим, ҷавонмардона боз мекарданд.

Соли кӯҳна анҷом ва нав оғоз меёбад. Иди Соли нав – Наврӯз – иди нектарин ва дӯсдоштатарини мардуми Шарқи Қадим маҳсуб меёбад. Иди инсондӯстӣ ва некӯӣ, хушнудӣ ва хурсандии инсонӣ бо бозиҳо, сурӯдҳои шӯҳ ва тамошоҳо ифода меёфт. Табиат ва ҳаёт аз нав эҳе мегардад, пас аз хоби зимистона бедор мешавад. Дар Соли нав бояд рӯҳан тоза ворид шуд.

Мир вашему дому

Не смолкает певучий комуз.
И в преддверии добрых вестей,
Сердце трепетной музыке внемлет.
В предвкушении беседы желанной
Вновь приходит в дома к нам Нооруз,
К хлебосольным своим досторханам.

Из далёких глубин старины
Сходит с гор залежавшийся снег
Сбережённый душою народной,
Всё безоблачней высь небосвода.
Всходит солнечным гимном весны
С новым утром тебя, человек,
Светлый праздник любви первородной.

С первой трелью скворца за окном,
Он грядёт сквозь метельную тьму,
Одаряющей радостью звонкой,
Прозорливою мудростью вечен.
С первым брошенным в пашню
И, как прадеды наши, ему зерном,
Простираем мы руки навстречу.

Михаил Ронкин

Мафҳумҳои асосӣ:

Газетаи деворӣ. Дар девор газетаи деворӣ дастнавис ё мошинна-
вис овехта мешавад. Асосан дар варақи шакли А1 ба ҷо оварда мешавад.

Кори амалӣ

Синф бояд корҳои зеринро ба ҷо орад: таҳия намудани расми ка-
лон (пано) дар мавзуи иди мардумии Наврӯз. Расми калон коллективно-
на ба ҷо оварда мешавад.

Як расми калонро бо гуаш, как тематическую композитсию тасвир
кардан мумкин. Бачаҳо бозиҳо, рақсҳои мардумӣ ва ғайраро тасвир
менамоянд.

Варианти дуоумро дар техника аппликатсия ё бо рангҳо ба ҷо овардан мумкин аст, зимни он ашӯҳои рӯзгори мардумӣ ва либосҳои милли тасвир карда мешаванд.

Ҷамъбасти дарс:

Қорҳои беҳтаринро дар тахта меовезем. Хонандагон бояд шарҳ диҳанд, ки чаро муаллим барои намоиш маҳз ҳамин қорҳоро интихоб намуд, арзиши онҳо чӣ гуна аст (босаводона ҷойгир кардани расми композитсионӣ дар варақи албом, ҳулосаи бомуваффақонаи образноки омезиши мавзунӣ ҷузъиёти нақшу нигори анъанавии қирғизӣ).

Супориши хонагӣ:

Омода кардани тўҳфаҳо ба муносибати ид, ки бо дастони худ таҳия намудаед.

Дарсҳои 1–2 Ҳашамати баҳор дар санъати тасвирӣ

Мақсади дарс:

- мустаҳкам намудани мафҳуми «пейзаж, намудҳои пейзаж»; шинос кардан бо эҷодиёти рассомони машҳур-пейзажнигорон;
- ташаккул додани малакаҳои таҳлили асарҳои санъати тасвирӣ;
- такмил додани малакаҳои бадеӣ, яқоя созмон додани зебогӣ, саҳмгузори барои ҳифзи табиат.
- тарбияи муҳаббат ба табиат ва муносибати эҳтиёткорона нисбат ба он.

Ҷиҳоз: шеър оид ба мавзӯ; иншои А. Вивалди «Фаслҳои сол»; Чайковский «Фаслҳои сол». Нусхаи чопии расмҳои рассомон, плакато дар мавзӯи экология, воситаҳои бадеӣ.

Методи дарс: Методи интерактивӣ. Муҳокимаи гурӯҳии асарҳои рассомон.

Равиши дарс:

1. Лаҳзаи ташкилӣ.
2. Сӯҳбат оид ба мавзӯи дарс.
 - Бачаҳо, фаслҳои сол ва вазъи табиатро дар ҳар фасли сол ба хотир меорем. Ба нусхаи чопии расмҳои менигарем.
 - Ҳавои фасли тирамоҳ чӣ гуна аст? Дар ин фасли сол кадом рангҳо бартарӣ доранд? Ин рангҳои «дилнишин» ё «сард»?
 - Кадом рангҳо дар пейзажи зимистона афзалият доранд? Ин рангҳои «дилнишин» ё «сард»?

Дар фасли баҳор дар табиат чӣ гуна тағйирот редиҳад?

Дар фасли баҳор тамоми табиат аз хоб мехезад, осмон ва замин тобишҳое пайдо мекунанд, ки танҳо ба ин фасли сол хосанд. Ҳамаи мо бесаброна баҳорро интизор мешавем.

Рассомони зиёд ҷиҳати нишон додани табиат дар вақти гуногуни шабонарӯз, ифода кардани кайфият ва ҳолати субҳ, шом, шаб кӯшиш намуданд. Зимни тасвири табиат онҳо рӯҳия, ҳолати муайяно ифода менамоянд, маҳз ҳамин дар қалбҳои одамон акси садо пайдо меку-

над. Кайфиятро дар расмҳо ба таври гуногун ифода менамояд, масалан, бо ёрии рангҳо. Инчунин кайфият дар расмҳо бисёр ҷиҳат аз он вобаста аст, ки чӣ гуна рассом дар коғаз ё катон ранг гузоштааст. Ранг ғафс, барҷаста бо лўндачаҳо ё рост, ҳамвор хобида метавонад. Менигарем ба нусхаи чопии расмҳои (муаллим дар бораи эҷодиёти муаллифон, дар бораи расмҳо мухтасар нақл менамояд) (П. Синян «Бандари Марилск», К. Моне «Харсангҳо дар Бел-Ил).

Пейзаж санъатест, ки дар он эҳсосот бештар ифода мегардад. Ба ин маъно пейзажро бо мусиқӣ муқоиса кардан уммкин. Тобишҳои рангҳо бо лавҳачаи рангини рассомии дар расмҳо силсилаи эҳсосотро ҳатто бидуни сюжети возеҳ нишондода ифода менамоянд. Бинобар он дар пейзаж шоирона будани идрок ниҳоят муҳим аст. Табиат ҳамеша дорои хислат ва рӯҳияи худ мебошад, ки онро рассом баҳри дидан, фаҳмидан, ифода кардан кӯшиш менамояд. Пейзаж барои мо ғамангез, хурсандибахш, ором, пуршӯр ва форами буда метавонад.

Рассомон-пейзажнигорон дарк намуданд, ки ҳангоми мушоҳидаи табиат дар ҳавои тоза мо ашӯҳои ҷудогоноро, ки ранги муайян доранд, намебинем, аммо омехтаи рангини тамоми ашӯҳои зебогии табиат, сурӯҳои норавшан мебинем, сояҳо сиёҳ ё қаҳваранг наметобанд.

Если радуга в небе горит,
Значит, кто-то её зажигает.
Если мир на планете царит,
Он все нации объединяет,

Независимо от того,
Чёрной, жёлтой или белой кожи.
Постарайтесь друг друга понять,
Ведь и краски все тоже не схожи.

Предположим исчезнет совсем
Краска красная – символ жизни.
Символ света, тепла, любви,
Солнца, матери и Отчизны.

Ну, а если нам потерять,
Краску синию или голубую –

Цвет небесный начнёт угасать,
О подснежниках и васильках затоскуем.

Так и мы – все люди Земли,
Мы как краски, нужны друг другу.
Не губите Планету-мать!
Протяните друг другу руки!

Пусть же радуга в небе горит,
Её мудрый художник создал.
Пусть все люди в согласии живут!

Яна Елистарова, г. Кант

Тест

1. Истилоҳи «суроб» ба кадом намуди санъати тасвири шомил аст?
 - а) зинданигорӣ;
 - б) ҳайкалтарошӣ;
 - в) графика;
 - г) меъморӣ.
2. Кадом ранғо баро и мардуми қирғиз асосӣ маҳсуб меёбанд?
 - а) сафед, сиёҳ;
 - б) сурх, зард, кабуд;
 - в) қаҳваранг, бунафшранг;
 - г) сафед, сиёҳ, сурх, зард.
- 3) Калимаи «натюрморт» аз кадом забон гирифта шудааст?
 - а) лотинӣ;
 - б) юнонӣ;
 - в) фаронсавӣ;
 - г) русӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: компановка.

Компановка – сатҳи якуми ташкили тасвир, тақсимооти ашӯҳо ва андомҳо на расмҳо. Мақсади асосии компановка – ба таври оддӣ пур кардани фазо дар расмҳо, ҳамтавозунии расмҳо бо тамоми қисмҳо. Матлуб аст ҷойҳои холи дар расмҳо гузошта нашавад.

Кори амалӣ

Бачаҳо дар варақи коғаз рангмолиҳоро, ки аз маҷмуи нафиси рангҳои баҳорӣ иборат аст, иҷро менамоянд. Ранги сафед ба тамоми рангҳо барои нафисшавӣ кӯмак мерасонад. Дар манзари тайёр бачаҳо образи баҳорро тасвир менамоянд– ин ҳамчунин дарахти шукуфон, инчунин гулҳои баҳорӣ буда метавонад. Барои бачаҳо ҳангоми корҳо ба ёд овардан зарур аст, ки рангҳои табиат дар фасли баҳор бояд ла-тиф бошанд. Дар дарс матлуб аст мусиқии форами, ки ба ҳалли тасви-ри биниш кӯмак мерасонад, садо бидиҳад. Пейзажи баҳорӣ бо қалам тасвир карда шавад, зимни он қонунҳои перспектива (хаттӣ ва ҳавоӣ) истифода гардад.

Чамъбасти дарс

- Пейзаж чист?

- Намудҳои асосии пейзажро номбар намоед.

Ҳангоми чамъбасти натиҷаҳои дарс тибқи имконият намоиши корҳои хонандагон ташкил карда шавад.

Супориши хонагӣ:

Дар асоси мушоҳидаҳои табиати баҳорӣ ангора таҳия карда ша-вад.

Дарсҳои 3–4

«Кайҳон дар фазо». Саёҳат

Мақсади дарс:

- Васеъ кардани ҳаёлотӣ хонандагон дар бораи кайҳон

- Инкишоф додани малакаҳои тасвири фазои кайҳон, стансияҳо ва киштиҳои кайҳонӣ, кайҳоннавардон ва ғ.

Ҷиҳоз: нусхаи чопии асарҳои рассомон (А. Леонов, А. Соколов). На-моиш бо тасвирҳои фазои кайҳонӣ, Коинот, кайҳоннавардон ва ғ.

Намуди дарс: омӯзиши маводи нав.

Методҳои дарс: муколама, репродуктивӣ, намоишӣ.

Ҷиҳози дарс: намоиш оид ба мавзӯи «Кайҳон», воситаҳои бадеӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: *пейзажи кайҳонӣ, обурани.*

Раши дарс

Қисми ташкилӣ.

Омода кардани хонандагон ба корҳои дарс.

Эълони мавзуъ ва мақсади дарс.

Баён кардани маводи нав. Рӯзи кайҳоннавардон 12 апрел ба ифтихори нахустин парвози кайҳонӣ, ки аз ҷониби Юрий Гагарин анҷом ёфт, қайд карда мешавад.

- Мо дар Системаи офтобӣ зиндагӣ мекунем. Дар атрофи Офтоб 9 сайёра: Уторид, Зӯҳра, Замин, Миррих, Муштарӣ, Зуҳал, Уран,

Нептун ва Плутон хурд. Тамоми сайёраҳо дар атрофи Офтоб давр мезананд, ҳар е бо мадори худ. Сайёра аз Офтоб чӣ қадар дур бошад, мадори он ҳамон қадар дарозтар аст. Аз ҳама кӯтоҳтарин – Уторид, вай 38 шабонарӯз давр мезанад, дарозтарин – Плутон: як гардиши вай дар атрофи Офтоб 250 сол сарф мешавад. Замин мадори худро соле як мартуба тай мезанад.

Инсон ҳамеша барои дарки муаммоҳои Коинот кӯшиш менамояд. Ӯ телескопҳо, дастгоҳҳои кайҳонии парвоз, радиҳоҳои маснуиро ихтироъ намуд; ба Моҳ нишаст, ба фазои кушоди кайҳон баромад, наздиктарин сайёра- Миррихро мавриди омӯзиш қарор медиҳад, ба шиҳобпораҳои азим назорат менамояд, ба ҳаракати ситораҳои думдор ва ғ. мушоҳида мекунад. Шояд одамон пас аз солиёни зиёд парвоз карданро ба сӯйи ситораҳо ва шаҳрҳои ситораҳо ёд мегиранд.

«Гилеми паррон» – расмҳои рассоми рус В. М. Васнетсов, ки дар соли 1880 эҷод шудааст. Дар айни замон дар Осорхонаи давлатии Нижегородск маҳфуз аст.

Гилеми паррон – воситаи тахайюлии ҳаракат дар ҳаво ба намуди гилеми паррон.

Вақте мо ба расмҳои рассомон бо тасвирҳои фазои кайҳон менигарем, он гоҳ маъмулан рангҳои сардро мебинем, онҳо ба расмҳои сир ва муаммо мебахшанд. Дар замони мо орзуҳои ҷиддитарини инсонӣ ба ҳақиқат табдил меёбанд. Кайҳоннавардон бо ҷасорати худ тамоми ҷаҳонро ба ҳайрат меоранд. Кадоме аз шумо кайҳоннавард шудан ва таҳқиқ кардани фазоҳои беканори Коинотро орзу намекунад? Дар бораи ин орзу дар расмҳо нақл намоед. барои он ки композицияи шумо бойтар, аҷоибтар бошад, ба аксҳо, намоиши костюмҳои кайҳоннавардон, расмҳо ва расмҳои рассомон-фантастҳо нигаред. Вазифаи шумо аз он иборат аст, ки ҳаёлан дар расм кайҳоннавардон, ҳайвонот ва олами растаниҳоро дар сайёраҳои дигар тасаввур ва инъикос намоед. Расми шумо будет хеле беҳтар мешавад, агар дар он та-

хайюллоти шумо ҷой дошта бошад. Мавзӯҳои расмҳо тамоман гуногун буда метавонанд: масалан «Фуруд омадани кишти кайҳонӣ дар Моҳ», «Саёҳат ба Миррих», «Вохӯрии кайҳоннавардони мамлакатҳои гуногун дар Моҳ», «Вохӯрӣ дар Зӯҳра» ва ғ.

Тест

1. Рассомон қабл аз он, ки ба тасвири расмҳо оғоз намоянд, ба рӯйи катон чӣ мемоланд?

- а) алиф;
- б) хок;
- в) гуаш;
- г) колер.

2. Вақте образҳои бадеӣ эҷод карда мешаванд, мувофиқатии рангҳоро чӣ меноманд?

- а) колер;
- б) жанр;
- в) обуранг;
- г) гурӯҳ.

3. Тасвири нақшу нигори офарида бо истифода бурдани сангчаҳо, шиша ва маводҳои дигар чӣ номида мешавад?

- а) витраж;
- б) кошинкорӣ;
- в) панно;
- г) коллаж.

Мафҳумҳои асосӣ

Пейзажи кайҳонӣ – жанри пейзаже, ки дар он кайҳон тасвир меёбад. Бисёре аз рассомон дар катонҳо пейзажҳои ғайриоддӣ, ғайризаминиро ифода намуданд.

Обуранг – (аз калимаи латинии color – «ранг, тобиш») – баҳогузориҳои умумии эстетикӣ сифатҳои ранги асарҳои санъат, тавсифи чузӯҳои рангаи тасвир, робитаи мутақобилаи онҳо, мувофиқати рангҳо ва тобишҳо.

Саволҳо

1. Намуди санъат, ки асарҳои он бо ёрии рангҳо офарида мешавад, чӣ ном дорад? (Зинданигорӣ).

2. Тасвире, ки бо даст, бо ёрии воситаҳои графикӣ эҷод шудааст (расм).

Кори амалӣ

Супориш: тасвир кардани сайёраҳои система офтобӣ ё воҳӯрии кайҳоннавардон бо мавҷудоти сайёраи дигар.

Корҳоро марбут ба расмҳои оғоз намуда, қаблан шакл, нуқтаи назар, мавқеи иштироккунандагонро муайян созед. Скафандрҳо, антеннаҳо ва ҷузъиёти дигарро то замони муайян кардани ҷой, таносуб ва ҳаракати кайҳоннавардон тасвир накунед. Хулосаи рангҳои расмҳоро мулоҳиза намоед. Рангҳои тобон, амиқ, омезиши ғайриоддии онҳоро, ки аслият, тахайюллотро ифода менамояд, истифода намоед.

Ҷамъбасти дарс: 1. Дар системаи офтобӣ чанд сайёра мавҷуд аст?
2. «Тазод» чист?

Супориши хонагӣ:

Таҳия кардани ангора тибқи тасаввуроти худ дар бораи кайҳон.

Дарсҳои 5–6

«Ҳеч кас ва ҳеч чиз фаромӯш нашудааст!».

Расмҳои идона бахшида ба рӯзи Ғалаба

Мақсади дарс:

- усулҳои сохтани композитсияро бахшида ба рӯзи Ғалаба шарҳ диҳед;
- шинос кардани бачаҳо бо расмҳои рассомон дар мавзӯи ҷанг, амиқтар кардани ангезаи муассири хонандагон, бой кардани образҳои биниши онҳо;

- ташаккул додани ҳисси ватандӯстӣ, эҳтиром нисбат ба одамони калонсол.

Намуди дарс: ташаккули донишҳо ва малакаҳо.

Методҳои дарс: суҳбат.

Ҷиҳози дарс: тасвири расми А. Дейнек «Оборона Мухорибаи Севастопол», мусиқӣ бахшида ба Ҷанги Бузурги Ватанӣ, слайдҳо, китобҳо ва воситаҳои бадеӣ.

Мафҳумҳои асосӣ: жанри ҷангӣ, размнигор.

Равиши дарс

Дарс дар остонаи Рӯзи Ғалаба баргузор карда мешавад.

9 Майя – Рӯзи Ғалаба! Ин иди фархундаи сулҳ! Иди мазкурро одамон 1418 рӯз интизор шуданд, айнан ҳамин миқдор рӯз Ҷанги Бузурги Ватанӣ идома ёфт.

Победа! Славная победа!
Какое счастье было в ней!
Пусть будет ясным вечно небо,
А травы будут зеленой.

- Шумо ин суханонро чӣ гуна мефаҳмед? (Дар бораи диловарию одамон фаромӯш намесозанд).

- Дар замони ҶБВ одамони зиёд ба ҳалокат расиданд, аммо корномае, ки онҳо нишон доданд, зимни аз даст додани ҳаёти пурқимати худ барои Ватан, мо ҳеҷ вақт фаромӯш намесозем.

- Суханҳои мазкур дар кучо навишта шудаанд? (Дар ёдгорию қаҳрамони номаълум).

- Андешаи шумо дар бораи дарси мо, сухан дар бораи чӣ рафт? (дар хусуси ҷанг).

- Сухан дар бораи ҶБВ, дар бораи одамоне, ки ба онҳо барои ҳаёти озолиштамон сипосгузorem, дар бораи муҳорибаҳои бузург меравад.

22 июни соли 1941 190 дивизияҳои хушкгард, 5000 самолет ва 200 киштиҳои ҳарбии Германия ба мамлакати мо ҳуҷум карданд. Ҳуҷум ногаҳонӣ буд, минтақаи зиёди сарҳад – аз баҳри Баренсев дар шимол то баҳри Сиёҳ дар ҷануб хароб карда шуд. Пас аз ним сол аз Советского Союзи Иттифоқи Советӣ бояд танҳо хотираҳо боқӣ мемонд. Аммо нақшаи фашистон барбод рафт. Тамоми мардуми советӣ ба мудофияи Ватан бархост. Дар моҳи сентябри соли 1941 фашистон Ленинградро муҳосира намуданд. Дар рафти Ҷанги бузурги Ватанӣ армияи мо дар 6 муҳорибаи азим ҷангид, қариб 40 амалиёти бузурги ҳуҷумӣ баргузор намуд.

Инак, фаро расид – рӯзи бузурге, ки ҳамагон интизор будем – Рӯзи Ҷалаба. Дар моҳи апрели соли 1945 ҳамлаи қатъии Берлин оғоз шуд, ки ба он маршал Георгий Константинович Жуков сарварӣ намуд. Парчами сурхи Ҷалаба дар болои Рейхстаг афрохта шуд. Рӯзи 9 Май Рӯзи Ҷалаба дар ҷанг бар зидди Германияи фашистӣ гардид. Рӯзи 24 июни соли 1945 паради Ҷалаба дар Майдони сурх баргузор гардид. Мо хотираро дар бораи қурбониёни ҷанг самимона нигоҳ медорем. Ба лавҳаи ёдгорӣ дар маркази деҳа, шаҳр гулҳо мегузorem, бо собиқадорон вохӯрӣ карда, онҳоро бо идашон табрик менамоем.

- мо набояд чунин ҳодисаҳои даҳшатнокро фаромӯш созем, то ки дигар ҳеҷ вақт фоҷиаи ҷанг такрор нашавад. Афсӯс, ки ҳаёти инсонӣ беохир нест, онро танҳо бо хотираҳое, ки дар танҳои вақтро мағлуб менамоем, дароз кардан мумкин.

Муаллим дар бораи ёдгориҳои ҷанговарони қурбоншуда, дар бораи ёдгориҳои шарафи ҷангӣ нақл менамояд, ки дар бунёди онҳо меъморон, ҳайкалтарошон, одамони касбу кори гуногун иштирок намуданд.

Бобати он ки қариб дар оилаи ҳар нафар иштирокчиҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ мавҷуд аст, суҳбат баргузор мегардад.

Майский праздник – День Победы

Отмечает вся страна,
Надевают наши деды
Боевые ордена.
Их с утра зовет дорога
На торжественный парад,
И задумчиво с порога
Вслед им бабушки глядят.

Бачаҳо бо корҳои шинос мешаванд, ки расммон дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ тасвир намудаанд. Расмҳоро таҳлил менамоянд, ин ба амиқ қардани ҳиссиёти ватандӯстӣ, инкишоф додан ва ҳамдардии муассир нба ҳодисаҳои рӯйдода, ки дар асарҳои расммон тасвир ёфтаанд, мусоидат менамояд.

Расми А. Дейнека «Муҳорибаи Севастопол» (соли 1942) – яке аз машҳуртарин расмҳои Александр. Корҳоро аз рӯйи расмҳо расммон дар анҷоми моҳи феврالی соли 1942 оғоз карда, то рӯзи намоиши «Ҷанги Бузурги Ватанӣ» анҷом дод. Дар айни ҳуш хурӯши амалиёти ҳарбӣ расммон расмҳоро эҷод намуд. Расммон дар расм қаҳрамониҳои пиёдакӯшуни баҳрӣ, аскаронери ки ҳангоми муҳорибаи Севастопол ҳаёти худро аз даст додаанд, инъикос намуд. Дар сафи дуюм нишон дода шудааст, ки чӣ гуна биноҳо хароб мегарданд. Дар атроф ҳама чизро алангаи оташ фаро гирифтааст. Дар сафи пеш муаллиф маллоҳи маҷрӯҳро қарор медиҳад. Дар дасти ӯ бастаи гранатаҳо. Маллоҳ ба тамоми қад рост истода, барои ҳаво додани гранатаҳо кӯшиш мекунад. Мушакҳои рӯйи ӯ таранг шудаанд, аскар пойҳояшро васеъ гузошта, дастонашро ба ақиб гардондааст. Чунин мавқеи мустаҳкам аз фидокориҳои ҷанговар гувоҳӣ медиҳад. Ӯ ба муҳориба омода аст, ҳатто нафаскашии шиддатнокии ӯ эҳсос мегардад.

Ба хотири ноил шудан ба ҳаққонияти образи тасвиршаванда, расммон андоми маллоҳро каме ба тарафи чап ҷойгардон кард. Ҳамин тариқ таассуроте ба вуҷуд меояд, ки гранатаҳо ба ҳамин зудӣ аз фазои боқимонда

парвоз карда мегузаранд. Рассоми зинданигор устокорона инчунин ба тасвир кардани қўшунҳои наздикшавандаи немис машғул гардид. Ин ҷо ӯ усули ба худ хоси композитсиониро мавриди истифода қарор дод, зимнан танҳо милтиқҳои сихистодаро нишон дод. Ба мусаввара одамони дарҳаракати сафи ақиб серамалии баланд илова менамоянд.

Марбут ба обуранги мусаввара гуфтан мумкин, ки вай дар тазод – осмони сурх ва сарулибоси сафеди маллоҳон тасвир карда шудааст. Мусаввараро муоина карда, тамошобин беихтиёр иштирокчи ҳодисаи рӯйдода мегардад.

Тест

1. Рассом Г. Айтиев дар кадом жанр машғур гашт?
а) пейзаж; б) анималистӣ; в) таърихӣ; г) натюрморт.
2. Тарҳ чист?
а) инъикос; б) мусаввада; в) суроби шахсӣ; г) ранг.
3. Мавзӯи ҳарбӣ ба кадом жанр тааллуқ дорад?
а) портрет; б) пейзаж; в) ҷангӣ; г) анималистӣ.

Мафҳумҳои асосӣ

Жанри ҷангӣ (аз калимаи фаронсагии bataille – «муҳориба») – жанри санъати тасвирӣ, ки ба мавзӯи ҷанг, муҳориба, юришу ҳодисаҳои ҳаёти ҳарбӣ бахшида шудааст.

Асосан жанри мазкур барои зинданигорӣ, инчунин графика ва ҳайкалтарошӣ хос аст. Вай бахши таркибии жанри таърихӣ ва асотирӣ буда, инчунин ҳаёти ба рассом муносири артиш ва флотро тасвир карда метавонад.

Жанри ҷангӣ дар худ ҷузъҳои жанрҳои дигар – маишӣ, портретнигорӣ, пейзажнигорӣ, анималистӣ (ҳангоми тасвир кардани аскарони савора), натюрморт (ҳангоми тасвир кардани яроқ ва махсусиятҳои дигари ҳаёти ҳарбӣ) – ро фаро гирифта метавонад.

Размнигор (баталист) рассоме, ки сатҳи таҳассусаш тасвири ҷанг аст. Верешагин размнигори машғур эътироф гардида буд.

Кори амалӣ

Ба хонандагон ду супориш пешниҳод мегардад:

Яке аз супоришҳоро интихоб менамоем.

1. Тасвир намудани композитсияи идона бахшида ба Рӯзи Ғалаба.
2. Тасвиномаи табрикотӣ бахшида ба Рӯзи Ғалаба.

Чамъбасти дарс:

- кадом рангҳоро рассом барои офаридани кайфияти хуш, расмҳои сабук истифода мебарад?

- барои ифодаи кайфияти ғамангез бошад?

- рассом ашӯхоеро, ки дар қатори пеш ва ақиби расм қарор до-ранд, чӣ тавр ифода менамояд? чаро?

Супориши хонагӣ:

Таҳия кардани ангора дар жанри ҷангӣ барои сохтани кори эҷодӣ.

Дарсҳои 7–9

«Замини қирғиз зебо аст»

Мақсади дарс:

- омӯзиши тасвири зебогии кишвари азиз, такмил додани дониш дар соҳаи санъати тасвирӣ;

- инкишоф додани тасаввуроти эҷодӣ, ҳангоми иҷрои кори амалии омӯзиши муайян кардани воситаҳои рӯҳия ва эҳсоси фасоҳат;

- дар кӯдакон тарбия кардани муҳаббат нисбат ба зодгоҳ, нисбат ба табиат, муносибати эҳтиёткорона нисбат ба зодгоҳ.

Намуди дарс: ташаккули донишу малакаҳо.

Методҳои дарс: шифоҳию аёнӣ, репродуктивӣ.

Ҷиҳози дарс: асарҳои адабӣ, бадеӣ, аксҳо, слайдҳои, ки заминҳои қирғизро тараннум мекунанд.

Воситаҳои бадеӣ: албом, қалам, рангҳо, лавҳачаи рассомӣ ва ғ.

Мафҳумҳои асосӣ: *пардоз кардан, рангшиносӣ.*

Равиши дарс:

Лаҳзаи ташкилӣ.

Мотиватсия, актуализатсия.

Санҷиш ва баҳогузориҳои супориши хонагӣ.

Тест

1. Рассом Шишкин И. И. да кадом намуди санъати тасвирӣ машҳур буд?

а) иконкашӣ; б) меъморӣ; в) зинданигорӣ; г) ҳайкалтарошӣ.

2. «Суроб» чист?

а) инъикос; б) мусаввада; в) сояи ашӯ; г) ранг.

3. Дар санъати тасвири жанре, ки мавзуи ҳарбиरो тасвир менамояд.
а) портрет; б) пейзаж; в) ҷангӣ; г) анималистӣ.

Мафҳумҳои асосӣ

Пардоз кардан (лессировка) калимаи немисӣ буда, қабатҳои тунуки шаффофи рангхоро ифода менамояд, ки дар қабати хушки равшании зинданигорӣ барои бой кардани обуранг гузошта шудааст.

Рангиносӣ.

Равиши дарс

Дар рӯи замин ҷойҳои зебо, ки инсон аз онҳо лаззат бурда, ба ваҷд меояд, ниҳоят зиёд аст. Яке аз чунин ҷойҳои зебо ва нотакрор дар замин – Қирғизистони мо

Шоирон, рассомон ва мусиқичиёни зиёде асарҳои худро ба замини қирғиз бахшидаанд.

Калыгул

С гор Кунгея множество рек,
Не бывает здесь стужи зимой,
С гор Терскея множество рек
Нет и зноя здесь летней порой
К Иссык-Кулю стремят свой бег.
Хоть скачи на коне,
Из него – ни одной реки.
А горы вокруг высоки.
А земли нет такой, чтоб
Сравнилась она красотой.
Изобильные реки текут неспроста:
Разве можно покинуть места,
Иссык-Куль – это рая врата.
Где такая красота?
Иссык-Куль – это рая врата.

Ба намоиши расмҳои рассомони машҳур нигаред.

- Ин пейзажҳо ба шумо чӣ гуна рӯҳия мебахшад?
 - Ба ақидаи шумо кадом ранг боиси хушнудӣ мегардад?
- Пейзаж ҳамеша ғоя, мақсади рассомро ифода менамояд.
- Ғояи пейзаже, ки зодгоҳро тасвир мекунад, аз чӣ иборат аст?

- Чаро тамоми пейзаж гуногунанд, ҳол он ки ба як мавзӯ – тасвири табиат баҳшида шудаанд?

Ҳангоми офаридани пейзаж кор аз рӯйи композитсияи он ниҳоят муҳим аст. Ҳангоми таҳияи композитсия мулоҳизаи ҳал кардани фаззо муҳим аст: манзараҳои пеш, миёна, дур.

Яклухтӣ дар расмҳо, рӯҳия ва ҳолат дар пейзаж бо ёрии обуранга ифода мегардад. Обуранг яке аз главных средств бадеёӣ выразительности дар зинданигорӣ маҳсуб меёбад. Кори устодони машҳур – натиҷаи мушоҳидакорӣ.

Машке, ки ба инкишофи мушоҳидакории ранг самт дода шудааст.

Якчанд дақиқа ба тиреза нигоҳ карда, бачаҳо миқдори зиёди рангҳо ва тобишҳои онро, ки дидани онҳо мӯяссар гардид, номбар мекунанд. Бобати ифода кардани он бо ёрии акварел ё гуаш кӯшиш мекунанд. Бачаҳое, ки ба бозӣ шомил шуданд, минбаъд онро ҳудашон такмил медиҳанд. М увофиқи супоришҳои худ инкишоф дода, истифода намоянд. Тадриҷан чунин бозӣ қисми ҷудонашавандаи ҳаёти онҳо шуда метавонад.

Кори амалӣ

Дар назди мо чунин супориш меистад: дар рӯйи қоғаз ифода кардани пейзажи баҳорӣ бо обуранги табиати зебои Қирғизистон.

Истифода бурдани қонунҳои дурусти композитсияе, ки дар санъати тасвири истифода бурда мешаванд.

Дар кори мустақилонаи худ аз рӯйи пейзаж тасвир кардани ягон вақти шабонарӯзро кӯшиш карда, зимнан рангҳои мувофиқи лавҳачаи рассомиро истифода намоед.

- Мавзӯи пейзажи ҳудро мулоҳиза намоед, яъне, ба таври мушаххас дар он чӣ тасвир хоҳад ёфт.

Муаллим боз як маротиба қоидаҳои иҷроии корро аз рӯйи пейзаж ёдрас менамояд.

Ҷамъбасти дарс

- Ҳангоми тасвир кардани пейзаж кадом қоидаҳоро набояд фаромӯш созем?

- Ҳангоми тасвир кардани расм оё риояи композитсия ва қисматбандӣ зарур аст?

Композитсияҳои беҳтарин, нодир қайд карда мешаванд.

Ороиши намоиши ҷамъбасти.

Инак, соли хониш анҷом меёбад. Дар ин муддат шумо бо диди

нав назар карданро ба асарҳои санъати тасвири омӯхтаед, дар бораи эҷодиёти рассомон маълумот пайдо кардед, муҳимаш – бо ёри рангҳо ифода намудани рӯҳия, муносибати худро нисбат ба қаҳрамонони расмҳо ёд гирифтед. Ҳеч кас аз пеши худ чизе нашуд, ҳеч оҳан ханчари тезе нашуд.

Супориши хонагӣ:

Тавассути воситаҳои бадеӣ тасвир кардани ҷойи аз ҳама аҷоибӣ диёри азиз ва тавсиф кардани он.

Дар анҷоми соли таҳсил натиҷаҳои чашмдоштӣ:

- намудҳои ва жанрҳои санъати тасвири медонанд;
- чӣ гуна ёфтани маркази композитсионӣ: ҷо ба ҷо кардани ашёҳо дар композитсия (наздиктар-дуртар, калонтар-хурдтар)- ро медонанд, мустақилона манзарро барои композитсия бо элементҳои аппликатсия интихоб менамоянд;
- хусусияти гуаш ва акварел, усулҳои асосии кор бо мўқаламро медонанд;
- усулҳои корро дар техникаи омехта медонанд. Барои офаридани корҳои эҷодӣ маводҳои гуногунро истифода бурдан метавонанд;
- усулҳои нави корро бо гуаш дар техникаи монотипия мустақилона истифода бурдан метавонанд. Дар рангҳои ҳосилшуда доғҳои образҳои шиносро мебиананд;
- чӣ будани симметрия, номи иншоотҳои меъмориро медонанд;
- қонунҳои перспективаи хаттӣ, ҳавоиро медонанд;
- медонанд, ки бо кадом воситаҳои фасоҳатро рассоми соҳаи графика истифода менамояд. Барои офаридани кори бадеӣ воситаҳои фасоҳатро истифода бурдан метавонанд;
- пейзажро оид ба мавзӯҳои аҷоиб дар асоси мушоҳидаҳо ба табиат тасвир карда метавонанд;
- рангҳои тира ва равшанро барои сохтани тазод истифода бурдан метавонанд.

ЛУҒАТ

Таҳлил (юн. «тақсимот») – амале, ки ҷиҳати тақсим кардани ашё (маводҳо, ҳууссият, робитаи байни маводҳо) ба қисмҳои таркибӣ самт дода шудааст. Вай дар рафти фаъолияти маърифатнокӣ ё ашёиву маърифатнокии инсон ба ҷо оварда мешавад.

Салоҳиянокии заминавӣ – натиҷаҳои донишхое, ки дар мундариҷаи умумӣ барои тамои ашёҳо татбиқ мешаванд.

Фаъолияти тасвирӣ – расмкашӣ, гаҷқорӣ, аппликатсия, амсиласозӣ.

Санъатҳои тасвирӣ – гурӯҳи санъатхое, ки барои ифода кардани падидаҳои муайяни ҳаёт (зинданигорӣ, ҳайкалтарошӣ, графика) асос ёфтаанд.

Жанр дар санъат – бахши ҳар як намуди санъат (таърихӣ, асоириӣ, маишӣ, пейзаж, портрет, натюрморт ва ғ.).

Соҳибхитиёрӣ – қобилияти умумии инсон бобати истифодаи мустақилонаи донишҳо, маҳорат ва малақаҳои гуногун ҳангоми ҳолатҳои гуногун (таълимӣ, шахсӣ, касбӣ).

Салоҳдид (лот. competere – «соҳиб будан, мувофиқат намудан, машғул шудан») – талаботи қаблан муқараршудаи иҷтимоӣ (меъёрҳо, стандартҳо) нисбат ба омодагии таълимӣ барои фаъолияти самаранок, натиҷавӣ дар ҳолати муайян (таълимӣ, шахсӣ, касбӣ).

Салоҳдиди калидӣ – натиҷаҳои ченкардшавандаи таҳсилот, ки дар мувофиқат бо супориши иҷтимоӣ, давлатӣ, касбӣ муайян гардида, дорои серамалӣ ва воқеият мебошад, дар заминаи ашёҳои таълимӣ татбиқ ва дар таҷрибаи иҷтимоии хонандагон ташкил мешавад.

Ангеза (мотиватсия) – раванди муттасили интиҳоб ва қабули қарор дар асоси таҳлил.

Стандарти таҳсилот – маҷмуи меъёру қоидаҳои, ки минимуми мундариҷаи таҳсилоти барномаҳои асосии таҳсилот, талаботи заминавӣ нисбат ба сифати омодагии хонанда, сарбории ҳадди иҷозатии таълимии хонандагонро муайян менамояд.

Баҳогузориӣ – раванди мушоҳида ба фаъолияти таълимӣ ва маърифатии хонандагон, инчунин тавсиф, маҷмуъ, қайд кардан ва тафсири маълумот ба мақсади беҳсозии сифати таҳсилот.

Баҳогузориҳои ташхисӣ – баҳогузориҳои сатҳи актуалии донишҳо ва малақаҳои хонандагон. Дар оғози омӯзиши мавзӯҳои нав барои инкишофи тасаввурот баргузор мегардад, бобати он ки ба хонандагон

аллакай чӣ маълум аст ва ва онҳо ба кадом саволҳои марбут ба мавзӯи нав мароқ зоҳир менамоянд.

Баҳогузорию суммативӣ (ҷамъбасти) – муайян кардани сатҳи ташаккули донишҳо, маҳорат, малакаҳо, соҳибихтиёри ҳангоми анҷом ёфтани омӯзиши мавзӯҳо, фасл ба давраи муайяни вақт, баҳогузорию мувофиқати натиҷаҳои ба талаботҳои стандартӣ.

Баҳо – муайян кардани дараҷаи ташаккули соҳибихтиёрии хонандагон, ки дар куррикулуме мустақкам карда шудааст.

Соҳибихтиёрии фаннӣ – соҳибихтиёрии шахсӣ, ки дар доираҳои бахшҳои таҳсилот ва ашӯҳо тавсиф ва имкониятҳои муайяни ташаккул дорад. Соҳибихтиёрии фаннӣ қобилияти хонандаро барои таҳлил намудан ва амал кардан аз мавқеи бахшҳои ҷудогонаи фарҳанги инсонӣ нишон медиҳад.

Баҳогузорию шаклӣ – баҳогузорию, ки зимни он ҷамъоварӣ ва ҷамъбасти маълумот дар бораи ҳар як хонанда ба мақсади беҳсозии раванди таълим ва идрок баргузор мегардад.

Мақсадҳои таълим – наитҷаҳои ниҳой ва фосилавии таълим, ки хонандагон дар доираҳои когнитивӣ (маърифатӣ), аффективӣ (муассиру-арзишдор) ва ахлоқӣ ноил мегарданд, бо сатҳи муайяни соҳибихтиёрии калидӣ ва фаннии хонанда, ки онҳоро муаллим ҳисоб ва баҳогузорию карда метавонад, ифода меёбад.

Эҷодиёти бадеӣ – раванди бунёди арзишҳои нави эстетикӣ.

Тарбияи бадеӣ – ташаккули талабот дар робита бо санъат, қобилияти дарк кардани санъат, баҳогузорию комилан мувофиқи арзишҳои эстетикӣ асарҳои санъат.

Дарки эстетикӣ олами атроф – баҳогузорию эстетикӣ зӯҳуроти даркшаванда, мулоҳизаи муассир нисбат ба он.

А да би ё т

1. Государственный стандарт предметного образование в школах Кыргызской Республики – Б.: Кут билим, 2006.
2. Программа для 1–7 классов по предмету «Изобразительно-художественное творчество» – Бишкек, 2015.
3. Акматалиев А. Көркөм кол өнөрчүлүк (Окуучулар үчүн колдонмо). – «Мектеп», 1984.
4. Акматалиев А. Кыргыздын колдонмо-жасалга өнөрү. Фрунзе, «Адабият», 1989.
5. Акматов Д. А., Бердибаева С., Маркова Р. А. Көркөм өнөр булагы. Бишкек, «Педагогика», 2002.
6. Арина Н. Л. Урок прекрасного: Из опыта работы. Москва, «Просвещение», 1983.
7. Волков Н. П. Приобщение школьников к творчеству: из опыта работы. Москва, Просвещение, 1982.
8. Как научиться рисовать: Универсальное пособие для детей и взрослых. – М.: Росмэн, 2002.
9. Калде Поль. Карандаш. Искусство владения техникой. Минск: 2000.
10. Неменский Б. Н. Мудрость красоты: о проблемах эстетического воспитания: Книга для учителей. – М.: Просвещение, 1981.
11. Художники советской Киргизии: редкол.: Садыков Т. С., Асанбеков С. А., Ильина Л. А. и др.: «Кыргызстан», 1982.
12. Запаренко В. Энциклопедия рисования (Золотая коллекция школьника). – М.: 2002.
13. Эстетическое воспитание как системный компонент школьного образования. (Сборник научно-методических трудов) – Бишкек – 2011.
14. Рамочный национальный куррикулум среднего общего образования Кыргызской Республики, Бишкек, 2010.

МУНДАРИҶА

Муқаддима	3
Нақшаи мавзот	5

ЧОРЯКИ I

Дарсҳои 1–2. Намудҳои санъати тасвири. Шакли андозаҳои сурат (хатҳо, нуқтаҳо, доғҳо, рангҳо)	6
Дарсҳои 3–4. Натюрморти «Гулҳо» Намудҳо ва воситаҳои бадеии санъати тасвири	11
Дарсҳои 5–6. Санъати тасвири. Тасвириҳои рӯйисангӣ (хат, ранг, тобишҳо, ҳаҷм)	16
Дарсҳои 7–9. Аппликасия, ширдак. Композитсия дар санъати ороишию амалӣ. Нақшу нигоре, ки бо истифодаи воситаҳои бадеӣ ба ҷо оварда шудааст. Саводнокии композитсионӣ дар санъати тасвири	19

ЧОРЯКИ II

Дарсҳои 1–3. Фаслҳои сол дар санъати тасвири. Қўҳҳои Қирғизистон	23
Дарсҳои 4–5. «Ҳайвони дўстоштаи ман» – дар жанри анималистӣ. Симметрия ва асимметрия дар санъати тасвири	29
Дарсҳои 6–7. Пейзажи «Тирамоҳи дер». Ҷазо ва перспективаи хаттӣ, паҳншавии рӯшноӣ	33
Дарсҳои 8–9. Соли навро пешвоз мегирем. Пластикаи қоғазӣ, квиллинг	42

ЧОРЯКИ III

Дарсҳои 1–3. Дар олами афсонаҳо. Ҳайкалтарошӣ	48
Дарсҳои 4–5. Тасвири асарҳо. Тартиб додани композитсияҳо	52
Дарсҳои 6–8. Ҳодисаҳои асроромезии табиӣ дар эҷодиёти бадеӣ. Техникаи иҷрои монотипия	56
Дарсҳои 9–10. Композитсияи идонае, ки рӯҳияи идона: тўҳфаҳо, тасвиринаҳои табрикоӣ, газетаи девориро инъикос менамояд	59

ЧОРЯКИ IV

Дарсҳои 1–2. Ҳашамати баҳор дар санъати тасвири	62
Дарсҳои 3–4. «Кайҳон дар ҷазо». Саёҳат	65
Дарсҳои 5–6. «Ҳеҷ кас ва ҳеҷ чиз фаромўш нашудааст!». Расмҳои идона бахшида ба рӯзи Ҷалаба	68
Дарсҳои 7–9. «Замини қирғиз зебо аст»	72
Луғат	76
Адабиёт	78

Окуу басылмасы

**Оторбекова Айнагуль Махмудовна,
Акматов Дамирбек Абыласанович**

КӨРКӨМ ӨНӨР

5-класс

Мугалимдер үчүн методикалык колдонмо

Редактору *И. П. Скоырская*
Корректору *О. Я. Марченко*
Техн. редактору *В. В. Крутякова*
Дизайнери *Б. Тимуров*

Нашри таълимӣ

**Оторбекова Айнагуль Махмудовна,
Акматов Дамирбек Абыласанович**

САНЪАТИ ТАСВИРИЙ ВА БАДЕӢ

Синфи 5

Дастур методӣ барои муаллимон

Тарҷумон *А. Рустам*
Муҳаррир *Ҷ. Мурувват*
Мусахҳаҳ *И. Турсунова*
Муҳаррири техникӣ *В. Крутякова*
Оройишгар *Б. Тимуров*

Терүүгө 12.01.2018-ж берилди. Басууга 25.06.2018-ж кол коюлду.

Офсет кагазы № 1. Форматы 60x84^{1/16}. «Calibri» ариби.

Көлөмү 5,0 физ. б. т. Нускасы 30. Заказ №

«Билим-компьютер» басмасында даярдалган.
720031, Бишкек ш., С. Ибраимов көчөсү, 24, 409.